

YOLSUZLUKLA MÜCADELE ÇALIŞMALARINDA ÖRNEK ÜLKE UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Zekeriya Demir¹

Öz

Yolsuzluk konusu tüm zamanlarda hem toplumlar hem de devletler için en önemli problemlerden biri olmuş ve olmaya da devam etmektedir. Yolsuzluk bir taraftan toplumsal yozlaşmaya neden olmakta diğer taraftan da kaynakların dağılımını bozucu bir etki ortaya koymaktadır. Bu nedenle toplumlar ve devletler yolsuzluğun önüne geçmek ve engellemek için çeşitli kurallar, yasal ve idari düzenlemeler ortaya koymuşlardır. Bu çalışmanın giriş bölümünde, yolsuzlukla ilgili kavramsal çerçeve ortaya konulacak ve uluslararası kuruluşların bu alanda yapmış olduğu düzenlemelere yer verilecektir. Birinci bölümde, Türkiye, Avustralya, Fransa, İtalya, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yolsuzlukla mücadele alanında yapılan yasal ve idari düzenlemelere ve bu düzenlemelerin gerekçelerine, genel hatlarıyla yer verilecektir. İkinci bölümde farklı ülkelerde ortaya çıkan önemli yolsuzluk olayları ve bunların ortaya çıkış nedenlerine yer verilecektir. Üçüncü bölümde, yolsuzluğu önlemeye yönelik, adli, idari, denetim mekanizmaları, ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşları v.b. çalışmalara yer verilecektir. Son olarak, yolsuzlukla ilgili ulaşılan sonuçlara ve önlenmesi ile ilgili önerilere yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Yolsuzluk, Denetim, Şeffaflık, Hesap Verebilirlik, Yönetişim

EVALUATION OF SAMPLE COUNTRY PRACTICES IN ANTI-CORRUPTION STUDIES AND SOLUTION SUGGESTIONS

Abstract

Corruption has been and continues to be one of the most important problems for both communities and states. While it causes social degeneration, it also has a disruptive effect on the distribution of resources. For this reason, societies and states have put forward various rules, legal and administrative regulations to prevent corruption. In the introduction of this study, the conceptual framework for corruption will be laid out and the arrangements that are made by international organizations in this field will be included. First chapter includes, legal and administrative arrangements in the field of anti-corruption in Turkey, Australia, France, Italy, the United Kingdom and the United States, and the reasoning of these arrangements in general. The second part will include major corruption incidents in different countries and the reasons for their emergence. The third section will include studies on judicial, administrative and audit mechanisms, national and international non-governmental organizations, etc. in order to prevent corruption. Finally, conclusions in relation to corruption and proposals for prevention will be delivered.

Keywords: Corruption, Audit, Transparency, Accountability, Governance

¹ Dr., Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı, Muhasebe ve Mali Kontrol Başkanı, zekeriyademir@thy.com, ORCID: 0000-0001-8390-2031

Geliş Tarihi (Received): 08.06.2020; **Kabul Tarihi (Accepted):** 23.06.2020

Atf/Citation: Demir, Z. (2020). Yolsuzlukla mücadele çalışmalarında örnek ülke uygulamalarının değerlendirilmesi ve çözüm önerileri. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 153-183.

Giriş

Yolsuzluk tarihin bütün dönemlerinde olmuş ve devam etmekte olan bir olgu olarak, kamu ve özel sektör yanında, ülkeler arasındaki ekonomik gelişme farklılıklarını ortadan kaldırmaya çalışan ulusal ve uluslararası kuruluşlar açısından da ciddi anlamda çözülmesi gereken bir problem olarak görülmektedir. Konunun bu kadar gündemde olmasında ekonomik etkileri kadar sosyal hayat, hukuk düzeni ve kamu güveni açısından da yıkıcı etkileri olması önemli bir rol oynamaktadır. Ekonomik açıdan, gerek kamu ve gerekse özel sektörde kaynakların etkinlik ve verimliliğini azaltması, yolsuzluk nedeniyle oluşan gelir ve kar kayıplarının yeni bir yolsuzluk işlemi ile kapatılması nedeniyle yeni hukuki ve idari riskleri de beraberinde getirmektedir. Sosyal hayat açısından, toplumlarda yozlaşma ve kısa yoldan zengin olma davranışlarını özendirilmesi nedeniyle, toplumdaki girişimci yeteneklerin ve küçük işletme modellerinin önünde önemli bir engel oluşturmaktadır. Gerekli yaptırımların uygulanmadığı, ya da her halükarda bu işlemlere karışanların bir şekilde hukuk karşısında kendilerini aklamaları ya da kurtulmaları hukuk düzenine ve dolayısı ile kamuya olan güvenin kaybolmasına neden olmaktadır. Güven ilişkisinin olmadığı yerde de, iyi bir ekonomik ve sosyal yapının oluşması çok mümkün görünmemektedir. Özellikle yatırımcı açısından bakıldığında, birinci önceliğin, idari ve hukuki olarak yatırımın korunacağına dair güvendir. Bu nedenle, yolsuzlukla mücadele, ekonomik açıdan yatırım, istihdam, sermaye birikimi ve toplumsal refah, sosyal açıdan da, sağlıklı bir toplumsal yapı, iyi bir hukuk düzeni ve kamu güveni açısından büyük bir öneme sahiptir.

Kavramsal olarak yolsuzlukla ilgili çok fazla sayıda tanımla karşılaşmaktayız. TEPAV (2006)'a göre yolsuzluk, dar anlamda, kamu gücünün özel çıkarlar amacıyla kötüye kullanılması olarak tanımlanabileceği gibi daha geniş anlamda, kamu gücüyle sınırlı olmayan herhangi bir görevin özel çıkarlar için kötüye kullanılması olarak ta tanımlanabilir. Ağca (2008) yolsuzluğu, kamu ve özel kuruluşların karar verme mekanizmalarındaki yozlaşma ve bozulma olarak ifade etmektedir. Deom'a (2017) göre yolsuzluk, sadece kamu sektörü veya sadece özel sektöre has bir eylem olmayıp, ikisinin birbirini beslediği bir eylemdir. Farklı bir ifadeyle, özel sektör yolsuzluğu, kamu sektöründe yolsuzluğun sistemik olmasıyla ortaya çıkar, bu da düzenleyici çerçevelerin, yasaların ve tahkimin zayıf olduğu anlamına gelir. Bu zayıflıklarda, kara para aklama, vergi kaçırma, yasadışı mali akışlar ve diğer yolsuzluk biçimlerini destekler. Kamu kesimindeki yolsuzluklar, kamu kaynaklarının dağıtımında uygulanan kayırmacılık yoluyla uygulanmaktadır (Nişancı, 2014; Sobjak, 2018). Sonuç olarak yolsuzluk kavramı, içerebileceği yol ve yöntemlerin çokluk ve karmaşıklığı nedeniyle tanımlanmaktan ziyade türlerinin sayılması yöntemiyle açıklanmaya çalışılmaktadır (Nişancı, 2014; Özarıslan ve Görgülü, 2016). Avrupa Konseyi Yolsuzlukla Mücadele Özel Hukuk Sözleşmesinin 2 nci maddesinde yolsuzluk; "...doğrudan doğruya ya da dolaylı yollardan rüşvet ve yasadışı bir menfaat temin eden kişinin yürüttüğü görevlerin veya gerekli davranışların yasalara uygun bir şekilde yerine getirilmesinde sapmalara yol açan rüşvet veya başka her türlü yasadışı menfaatin talep edilmesi, teklif edilmesi, verilmesi ya da kabul edilmesi" olarak tanımlanmaktadır (TEPAV, 2006; Ağca, 2008). Hess'e (2018) göre yolsuzluk, iş ve insan hakları hareketinin bir unsuru olarak ele alınması gereken bir konudur. BM bu nedenle yolsuzluk konusunu, BM Küresel İlkeler Sözleşmesine almış ve tüm işletmelerin rüşvet ve haraç dahil her türlü yolsuzlukla mücadele etmeleri gerektiğini belirtmiştir.

Latimer'e (2017) göre, rüşvetin toplum ve ekonomik kalkınma üzerinde aşındırıcı etkisi vardır. Bu nedenle demokrasiyi, iyi yönetişimi ve hukukun üstünlüğünü zayıflatır. Piyasa güçlerini ve uluslararası rekabet koşullarını bozar ve organize suç ve terörizmin yolunu açarak, ciddi ahlaki ve politik endişeler doğurur. Bu nedenle devletler, rüşvetle mücadele yasaları ile kamu görevlilerine ödenen rüşvetin önüne geçmeyi amaçlamaktadırlar. Borgonovi ve Esposito'ya (2017) göre, bu alandaki mücadele eksikliği devletin ele geçirilmesi dahil bir çok sorunu beraberinde getirmektedir. Dünya Bankası, Devletin ele geçirilmesini, bazı seçkinler, firmalar, güç ve / veya çıkar grupları tarafından devletin yasalarının, politikalarının ve düzenlemelerinin oluşumuna yasadışı yollarla katkıda bulunma eğilimi olarak tanımlanmaktadır. Berksoy ve Yıldırım'da (2017), devletin ele geçirilmesini, devletin yapacağı uygulamalar ve yasal düzenlemeler dahil bazı

şirketler tarafından bu düzenlemeleri yapacak kamu görevlilerine yasa dışı özel kazançlar sağlamak suretiyle kendileri lehine düzenlemelerin yapılmasını sağlamak şeklinde tanımlamaktadırlar.

Lombardi v.d.'ne (2019) göre, birçok uluslararası ve ulusal girişimlere rağmen yolsuzluk hala firmaların, ekonomik ve finansal stratejilerini, davranışlarını, organizasyon yapılarını ve uluslararası yönetim ve finansal raporlamaya olan yaklaşımlarını etkilemeye devam etmektedir. Kurumsal Yönetim İlkeleri yolsuzluğun önlenmesi açısından önemli etik ve ahlaki değerler getirmekle birlikte, esas olarak iyi bir muhasebe sistemi ve hesap verebilirliği destekleyen idari ve yasal düzenlemeler ve katılımcı bir yönetim paradigmasının daha etkili olacaktır.

Khan v.d.'ne (2018) göre, yolsuzluk hem yerli hem de yabancı yatırımcının kararlarını etkilemekte, yabancı sermayenin gelişini etkilemekte, küçük ve orta ölçekli işletmeleri dezavantajlı duruma düşürerek sürdürülebilirliklerini riske atmakta ve böylece kayıt dışı ekonominin ortaya çıkışına zemin hazırlamaktadır. Dziuba ve Symkina (2019), Avrupa'daki şirketlerin % 40'ı, inşaat şirketlerinin %50'si ve telekomünikasyon ve bilgi teknolojisi şirketlerinin %33'ünün, yolsuzluk olan bir yerde yatırım yapmak istemediğini belirtmektedir. PwC (2018), 2018 Küresel Ekonomik Suç ve Dolandırıcılık Anketi'ne göre, giderek daha fazla şirket, örgüt ve ulus devlet, yolsuzluk ve sahtekarlığın onları küresel sahnede rekabetten alıkoyduğunu ve göz ardı edilemeyecek kadar maliyetli hale geldiğini kabul ettikleri, ekonomik suçun tehlikeleri konusunda giderek artan bir farkındalığın olduğu, ancak çok az şirketin karşılaştıkları bireysel risklerin tamamen farkında olduğu ortaya konulmaktadır. Yolsuzluğa yol açan faktörlerden biride enflasyondur. Yapılan çalışmalarda, enflasyon ile yolsuzluk arasında olumlu ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Enflasyon oranlarındaki bir birimlik artışın yatırımlarda yüzde 1 ve yıllık büyüme oranında 1/3'lük bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir (TEPAV, 2006, s.64, Ağca, 2008, s.52, Özkalkan, 2019, s.9). Cragg (2016), yolsuzluğun artan etkisini, küreselleşme ile çokuluslu şirketlerin büyüklüğü ve yaygınlığına bağlamakta ve Enron, Arthur Andersen, 2008 krizine neden olan konut ve ipotek piyasalarındaki yolsuzluklar, Wolkswagen'in emisyon testlerini manipüle etmesi, Siemens'in rüşvet skandalını örnek olarak vermektedir. Benzer şekilde, IMF, Dünya Bankası, OECD, Avrupa Konseyi, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği ve Dünya Ekonomik Forumu gibi birçok kurumun bu alandaki çalışmaları da konuyu küresel düzeyde ele alınmasına ve dünya kamuoyunun yolsuzluk olaylarına olan ilgisini artırmıştır. Dünya Bankası, yolsuzlukla mücadelede talep eden ülkelere destek vermektedir (Ağca, 2008; Berksoy ve Yıldırım 2017; Cragg 2016; Özkalkan, 2019,).

OECD, 27 Mayıs 1994 tarihli "Uluslararası Ticari İşlemlerde Rüşvetin Önlenmesi Konusundaki OECD Tavsiyeleri" ni ve 1997 yılında "Uluslararası Ticari İşlemlerde Yabancı Kamu Görevlilerine Rüşvet Verilmesinin Önlenmesi Sözleşmesi"ni yayınlamıştır. Hukuken bir bağlayıcılığı olmayan tavsiye niteliğindeki bu belgelerin amacı, Sözleşme'ye taraf ülkelerin tabiiyetini taşıyan gerçek veya tüzel kişilerin, yabancı kamu görevlilerine rüşvet vermelerini engelleyerek, ülkelerin uluslararası ticaret yaparken, yolsuzluk ve rüşvetten kaçınmalarını sağlamaktır. Sözleşmenin takibi, OECD Rüşvetle Mücadele Çalışma Grubu tarafından iki aşamada takip edilmektedir. Birinci aşamada, taraf ülkelerin ulusal mevzuatlarının sözleşmeye uygunluğu araştırılmaktadır. İkinci aşamada ise, taraf ülkelerin mevzuatının, uygulamadaki etkinliği ve sonuçları değerlendirilmekte ve yabancı kamu görevlilerine rüşvet verilmesi suçunun takibi ve kovuşturulması konusundaki fiili durum dikkate alınmaktadır. Birleşmiş Milletler'e göre, yolsuzlukla mücadelede ne hükümetler ne de şirketler tek başına mücadele edemeyeceği için, özel sektör, kamu sektörü ve sivil toplum kuruluşlarının bu mücadelede birlikte çalışması gerekmektedir. (Yastı, 2005; Nişancı, 2014; Markos ve Hoang,2018)

BM, OECD, AB, Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar tarafından getirilen uluslararası yolsuzlukla mücadele anlaşmaları, yolsuzluk suçlarında gerçek kişilerin yükümlülüğüne ek olarak şirketleri de cezai olarak sorumlu tutacak önlemler almaya teşvik eder. Bueno'ya (2017) göre, şirketlere kurumsal ceza yükümlülüğü getirilmesinin amacı, karmaşık iç karar alma süreçlerinden

kaynaklanan sorumluluk boşluklarından kaçınmak ve şirketleri uyum mekanizmalarını benimsemeye teşvik etmek içindir. Ayrıca bu anlaşmalarla, uluslararası ticari işlemlerde rekabet kurallarının adil ve şeffaf olarak işlenmesinin yanında, çok uluslu şirketlerin yolsuzluklara katkıda bulunmalarını ve yabancı ülkelerdeki düzenleme boşluklarını kullanmalarını önlemek amaçlanmıştır.

Ağca (2008), yolsuzluk konusunun uluslararası kuruluşların gündemine girmesinde iki faktörün önemli olduğunu belirtmektedir. Bunlardan biri, Avrupalı şirketler karşısında haksız rekabete uğradığını düşünen Amerikalı siyasetçiler ve ihracatçıların etkisidir. Örneğin, 1994 yılında yurtdışı ihalelerde Fransız şirketlerinin ihaleleri almak için 10 milyar frank ve Alman şirketlerinin de 3 milyar dolar rüşvet vererek ihaleleri alabildikleri. Çünkü, verilen bu rüşvetler Avrupalı şirketler tarafından gider olarak yazılabilirken, ABD yasaları gereği gider olarak yazılamamaktadır. Bu durum ABD şirketlerini Avrupalı şirketler karşısında zor durumda bırakmakta ve haksız rekabete neden olmaktadır. İkinci neden de, 1997 yılındaki Asya Krizidir. Bu kriz sonrasında, bölge ülkelerinin yolsuzluğa dayalı devlet – iş dünyası ilişkilerinin IMF ve benzeri ekonomik örgütler tarafından yakın takibe alınmasıdır.

Dünya’da hile ve yolsuzlukla ilgili çalışmalar yapan ve raporlar yayınlayan önemli kurumlardan biride ACFE (The Association of Certified Fraud Examiner)’ dir ve 1996 yılından beri bu raporları yayınlamaktadır. Bu raporlarda, çalışan hileleri, hileli mali raporlama ile yolsuzluk ve ahlaki olmayan davranışlar yoluyla oluşan kayıplara yer verilmektedir. ACFE’nin 1996 tarihli raporunda yolsuzluk kaynaklı kayıpların toplam kayıpların % 10’u, 2006 tarihli raporunda % 30,78’i, 2008 tarihli raporunda ise % 30,8 olduğu görülmektedir. Yıllar içinde azalması beklenmesine rağmen ciddi bir artış olması düşündürücüdür. ACFE raporları 2010 yılına kadar sadece Amerika ile sınırlı iken, 2010 yılında, Amerika, Avrupa, Asya, Afrika, Kanada, Güney Amerika, Karayipler ve Okyanusya’da dahil edilerek hile ve yolsuzluk vakaları incelenmiştir. Raporunda, yolsuzluk oranı ABD için % 21,9 iken Globalde ise % 32,8 olarak tespit edilmiştir. Globaldeki yolsuzluk vakalarının ABD’den yüksek olmasının nedenleri arasında, zayıf kurumsallaşma düzeyleri, yolsuzluk risklerini önleyici teknolojilerin eksikliği ve denetim faaliyetlerinin etkin bir şekilde yürütülememesi gibi faktörler sayılabilir. Yine aynı raporda gerek kamu ve gerekse özel sektördeki küçük organizasyonlarda hile ve yolsuzluk risklerinin daha yüksek olduğu belirtilmektedir (Bozkurt, 2009; Selimoğlu vd., 2015).

Bu alanda çalışan bir diğer kurum ise, 1993 yılında kurulan Uluslararası Şeffaflık Örgütü (Transparency International, TI) olup, yolsuzlukla mücadele eden uluslararası bir sivil toplum örgütüdür. Amacı, yolsuzlukla mücadelede sivil toplumu, iş dünyasını ve hükümetleri bir araya getirmektir. Bu kapsamda, yolsuzluğun nedenlerini araştırmakta, buna yönelik reformlara ve sözleşmelerin hazırlanmasını takip etmekte ve destek vermekte, hükümetlerin ve sivil toplum örgütlerinin çalışmalarını izlemektedir. TEPAV’a (2006) göre, örgütün yolsuzlukla mücadele için geliştirmiş olduğu “Ulusal Güvenilirlik Modeli”, tüm dünyada kabul görmüş ve bu modelin anlatıldığı “Kaynak Kitap 2000 (TI Source Book 2000)” birçok dile tercüme edilmiştir. Temel hedefi yolsuzluğu “yüksek riskli” ve “düşük getirili” bir girişim haline getirmek olan ve cezalandırmaktansa engellemeyi öngören bu Model, hesap verme sorumluluğu ve saydamlığı sağlayarak kurumları güçlendirir ve reformları somut hale getirir. Khan’a (2018) göre, yolsuzlukla mücadelede önemli bir faktör olan şeffaflık konusunda hala dünyanın en iyi şirketlerinin bile alması gereken mesafe olduğu belirtilmektedir. TI’nın 2014 yılında dünyanın en büyük şirketlerinin şeffaflık düzeyini değerlendirmek için yaptığı ankette bu sonucu doğrulamaktadır. Şirketlerin performanslarının ölçüldüğü; (1) Yolsuzlukla mücadele programları; (2) örgütsel şeffaflık; (3) ülke bazında raporlama kategorisinde, 101 şirket, 10 üzerinden 5’ten az puan almıştır. Dünya Ekonomik Forumu PACI aracılığıyla yolsuzluklara karşı gündemleri şekillendirmek için bir platform sağlar. Platformun amacı, her türlü yolsuzluğa karşı sıfır tolerans göstermek ve iş dünyasına olan güveni arttırmaktır. Platform üyeleri arasında, Coca-Cola Company, Unilever, Royal Dutch Shell, Royal Philips, Deloitte, Consolidated Construction Company, BASF,

Siemens, Marriot International, Standard Charter Bank, Glaxo Smith Kline (GSK), Thomson Reuters, Crescent Group Limited ve Deutsch Post DHL vardır.

Yolsuzluklar ekonomik sonuçlarının yanında siyasi bütünleşmelerin önünde de bir engel olarak durmaktadır. Markos ve Hoang'a (2018) göre, Güneydoğu Avrupa bölgesinde görülen yolsuzluklar, sosyal ve ekonomik kalkınmayı engellediği gibi, Avrupa Birliği'ne katılımı da engelleyen en büyük sorunlardan biri olmaya devam etmektedir. En önemli sorunlar, şeffaflık eksikliği ve hükümetlerin karar almalarına halkın katılımındaki eksikliklerdir.

Özsemerci'ye (2003) göre, yolsuzlukların ortaya çıkarılmasındaki en önemli problem, yolsuzluk eylemlerinin yasalara aykırı şekilde değil, yasalardan sapmalar yoluyla yapılmasıdır. Yani görünüşte işlemler yasalara uygun olarak yapılmakla beraber, kamu görevlilerinin bu işlemleri bilinçli olarak bir çıkar sağlama amacına hizmet eder şekilde kullanmaları yolsuzluğun hem ortaya çıkarılmasını hem de önleyici tedbirler alınmasını engellemektedir.

Yolsuzlukla ilgili yapılan bütün çalışmalar neredeyse bütün aktörler tarafından kabul edilmekle beraber karşıt görüşlerde bulunmaktadır. Bu karşıt görüş sahiplerine göre, bu durum küresel kapitalizmin bir yeniliği olarak kabul edilmekte ve yolsuzlukla ilgili oluşturulan bütün bu yasal ve idari denetim mekanizmalarının amacı, ticaretin önündeki engelleri azaltarak karlılığı artırmaya yöneliktir. Buna gerekçe olarak ta, etik ve uyum programı olan Coca Cola'nın etik ve uyum programı sayesinde on yıllık sürede % 16,6 daha fazla kar elde ettiğini öne sürmektedirler (Sampson,2015; Deom, 2017). Bu konunun tek bir örnek üzerinden değil etik ve uyum programı uygulayan ve uygulamayan benzer şirket verileri ile çalışılması bu alanda önemli bir eksikliği giderebilir ve literatüre önemli bir katkı sunabilir.

1. Yolsuzlukla mücadele çalışmaları: örnek ülkeler

1.1. Türkiye

Türkiye'de rüşveti önlemeye ilişkin tedbirlerin, 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı'nda yer aldığı bilinmektedir. Hemen akabinde, 1840 yılında yürürlüğe giren Ceza Kanunnamesinin beşinci faslında rüşvet suçu geniş şekilde düzenlenmiştir. Daha sonra yapılan düzenlemelerle, 1849 yılında memurlara rüşvet almayacaklarına ilişkin yemin etme şartı getirilmiş ve 1855 yılında da, rüşvet sayılacak ve sayılmayacak hediyeler tespit edilmiştir. 1858 yılında ise, Fransız Ceza Kanunundan yararlanılarak yeni bir Ceza Kanunu yapılmıştır (Özsemerci,2003; TEPAV,2006; Özkalkan, 2019). Türkiye'nin 1 Şubat 2003 tarihinde OECD'nin Uluslararası Ticari İşlemlerde Yabancı Kamu Görevlilerine Rüşvet Verilmesinin Önlenmesine dair Sözleşmesini onaylamış ve sözleşmeye uyum sağlanması için iç mevzuatımızda gerekli değişiklikler yapılmıştır (TEPAV,2006; TESEV, 2014; Yastı, 2015). TEPAV'a (2006) göre, Türkiye'de yolsuzlukla mücadele açısından 2003'te açıklanan Eylem Planı önemli bir adımdır. Bu Eylem Planı ile, Avrupa Konseyi Yolsuzlukla İlgili Ceza ve Medeni Kanun Sözleşmesi'nin onaylanması, ceza kanunundaki yolsuzlukla ilgili yaptırımların artırılması, siyasi partilerin finansmanında saydamlığın güçlendirilmesi, "sır" kavramıyla ilgili hükümlerin gözden geçirilerek bilgiye ulaşmanın güçlendirilmesi ile hükümet, kamu yönetimi ve sivil toplum arasındaki diyalogun artırılması öncelikli hedef olarak belirlenmiştir. Bu amaçla Avrupa Birliği Genel Sekreterliği'nde oluşturulan çalışma grubu öncelikli üç alan belirlemiştir. Bunlar, kamu hizmetlerine ilişkin hükümlerin açıklık, katılım ve kalite ilkelerine göre geliştirilmesi, yolsuzlukla mücadelede uzman birimlerin güçlendirilmesi ve bunun sürekli eğitimle desteklenmesi ve kamu bilincinin güçlendirilmesidir. Türkiye, OECD Sözleşmesinden sonra, Birleşmiş Milletler Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi'ni de, 11 Ağustos 2006'da onaylamıştır. TESEV'e (2014) göre, Türkiye, BM Sözleşmesi'nin yolsuzlukla mücadelede zorunlu olarak gördüğü düzenlemeler kapsamında gerekli adımları atmış, bu kapsamda, 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu, 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu ve bu Kanuna göre 2003'te oluşturulan Kamu İhale Kurumu ve 4208 Sayılı Kara Paranın Aklanmasının Önlenmesine Dair Kanun' da gerekli revizeleri yapmıştır.

Türkiye, yolsuzlukla ilgili konularda yaptığı çalışmalarla Avrupa standartlarına uyum konusunda gerekli adımları atmıştır. Bu alandaki en önemli adımlardan biri GRECO'nun tavsiyeleri doğrultusunda, Saydamlığın Artırılması ve Yolsuzlukla Mücadelenin Güçlendirilmesi Stratejisi'ni (2010 – 2014) yürürlüğe koymasıştır. Belgenin amacı, şeffaflığı artırmak ve yolsuzlukla mücadeleyi güçlendirmektir. Buna rağmen yapılanlar, AB ilerleme raporlarında, sürecin şeffaflıktan ve sivil toplumu içine alan katılımcı bir yaklaşımdan yoksun olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir. Strateji Planı'na göre, yolsuzluk yasal olmayan hedefler için kanunların ve kuralların ihlal edilmesi olarak tanımlanmış ve yolsuzluğa karşı mücadelenin başarıya ulaşması için, alınacak tedbirler ve yapılacak reformların toplumun tüm kesimleri tarafından benimsenmesi gerektiği belirtilmiştir. Strateji Planı üç temel üzerine inşa edilmiş olup, bunlar; yolsuzluğu önlemek, yolsuzluğa yaptırımlar uygulamak ve yolsuzluğa dair toplumsal farkındalığı arttırmaktır. Bu yolla, adil, hesap verebilir, saydam ve güvenilir bir yönetim anlayışı hedeflenmektedir (Resmi Gazete, 22 Şubat 2010, Sayı: 27501; TESEV, 2014). Özarlan ve Görgülü'ye (2016) göre, bu eylem planında yer alan 28 hedeften 6 tanesi gerçekleştirilmiş, 22 tanesinde ise az veya hiçbir ilerleme kaydedilmediği görülmüştür. 2016 yılında yolsuzlukla ilgili yeni bir eylem planı yürürlüğe konulmak istemişse de, oluşan siyasi ortam nedeniyle yürürlüğe konamamıştır.

TEPAV'a (2006) ülkemizde yolsuzluk ile ilgili birçok yasal düzenleme olmakla birlikte bu yasal düzenlemelerde, yolsuzluk tanımının yapılmamış olması bir eksiklik olarak değerlendirilmelidir. Ülkemizde yolsuzluk ile ilgili düzenlemeler bütünlük olmaktan ziyade eklektik bir yapı göstermekte ve birçok kanunda farklı düzenlemeler bulunmaktadır. Bu dağınıklığı gidermek üzere, 2004 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla bütünlük bir "Yolsuzlukla Mücadele Kanun Tasarısı" TBMM'ye sevk edilmişse de bu tasarı daha sonra Adalet Komisyonu'ndan geri çekilmiştir. Yolsuzlukla mücadeleyle doğrudan ilgili olan kanun, 1990 yılında çıkarılan, 3628 sayılı Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanunu'dur. TESEV'e (2014) göre, bu kanun mal sahibi olmayı düzenlemekte ve kişilerin varlıklarında düzenli bir artış olup olmadığını gözlemlemek için kamu görevlilerinin mal varlıklarını bildirmelerini zorunlu hale getirmektedir. Ancak, gerek mezkur Kanun ve gerekse Mal Bildirim Yönetmeliği'nde, mal bildirimini ile ilgili incelemenin nasıl yapılacağı ve önceki dönem bildirimleri ile nasıl karşılaştırılacağı belirlenmemiş olması bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye'de, herhangi bir yolsuzluk eylemine karşı uygulanacak cezaların belirlendiği ana kanun olarak Türk Ceza Kanunu'ndan bahsedebiliriz. Kanun bu suçları, Devlet İdaresine Karşı İşlenen Cürümler ve Ammenin İtimadına Karşı İşlenen Cürümler olarak ikiye ayırmaktadır. Kamu idaresine karşı işlenen ve kamu hizmetlerini bozucu nitelikte olan suçlar TCK'nda; zimmet, irtikâp, rüşvet, memuriyet nüfuzunu kötüye kullanma, hükümetin-muhafazasındaki eşyayı çalma ve nüfuz ticareti v.b. başlıkları altında sayılmıştır. Kamu itimadına karşı cürümler, geniş anlamda sahtecilik suçları olup, paralarda, kıymetli kağıtlarda veya damgalarda sahtecilik, evrakta sahtecilik, hüviyet cüzdanı, pasaport, ruhsatname ve beyannamelerde sahtecilik, ticarete sanayie ve ihaleye fesat karıştırmak bu başlık altında sayılmıştır.

Yolsuzlukların ortaya çıkarılmasında başvurulabilecek en önemli araçlardan biri olan ihbar mekanizması mevzuatımızda yer almakta ve muhbir ikramiyesi olarak adlandırılmaktadır. Yine kamu görevinden ayrılanların görevinden ayrıldıktan sonra üç yıl süre ile ayrıldıkları tarihten önceki iki yıl içinde hizmetinde buldukları daire, idare kurum ve kuruluşları görev ve faaliyet alanlarıyla ilgili konularda doğrudan doğruya veya dolaylı olarak görev ve iş almaları, taahhüdeleri, komisyonculuk ve temsilcilik yapmaları yasaklanmıştır.

TESEV (2014), yolsuzlukla mücadele açısından bağımsız kurulların varlığını önemli bir gereklilik olarak görmektedir. Bu görüşlerini, TMSF'nin batık bankaların devlete olan borçlarının tahsili konusundaki çabaları, BDDK'nın, finans piyasalarındaki yolsuzlukların ortaya çıkartılmasında ve bu alanın kamuya güven verecek biçimde yeniden düzenlenmesindeki çok önemli katkıları, Kamu İhale Kurulu'nun ihale yolsuzluklarının azaltılmasındaki rolü ile desteklemektedir. Ancak buna rağmen, kurullar tarafından özerkliğin mutlak egemenlik gibi algılanması, harcama politikaları ve

süreçlerindeki bazı sorunlar, hesap verme mekanizmalarındaki kimi yetersizlikler ve yasal boşluklar, bazı kurulların başkan, üye ve personeline diğer kamu görevlilerinden farklı yargılama ayrıcalıklarının tanınması açısından da eleştirmektedir.

Türkiye’de yolsuzluk her zaman önemli bir gündem maddesi olmuştur ve genel algı ciddi anlamda bir yolsuzluk olduğu yönündedir. Ulusal ve Uluslararası araştırmalardan çıkan sonuçlarda bu yargıyı doğrulamaktadır. 2014 yılında Türkiye’de yolsuzluk konusunda yapılan çalışmada, ankete katılanların %63’ünün yolsuzluk hakkında farkındalığı, % 82’sinin yolsuzluk olduğuna inandığı, %68’inin yolsuzluğu kabul edilemez bulduğu ve % 81’inin rüşvet vermediği tespit edilmiştir. Yine ankete katılanların, %69’u günümüzde ciddi bir ahlaki kriz yaşandığı ve yolsuzlukla ilgili katı idari denetimler olmadığı ve % 67’si yolsuzluktan kaynaklanan problemlerin geçmişten miras kaldığını düşünmektedirler. Uluslararası çalışmalarda da benzer sonuçlar görülmektedir. Dünya Bankası Yönetişim Göstergeleri’nde, Türkiye’nin 2012 yılında, yolsuzluk denetimi açısından sıralaması % 50,8’dir. Heritage Vakfı’nın 2014 Ekonomik Özgürlük Endeksi’nde, Türkiye’nin genel notu % 64,9 olup, en iyi notu ticaret özgürlüğü ve en kötü notu ise yolsuzluk kategorisinde olup % 44 ile 186 ülke arasında 58. Sıradadır. Küresel Dürüstlük Endeksi yolsuzlukla mücadele ve iyi yönetim mekanizmalarını değerlendirmektedir. 2010 yılı raporunda, Türkiye’nin genel notu,% 68’dir. Türkiye’de yolsuzlukla ilgili sorunlu alanlardan biride kayıt dışı ekonomi ile bağlantılı olan kayıt dışı istihdamdır. Hükümet, 2008-2010 yılları için “Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı” hazırlamış ve bu alanda önemli çalışmalar yapılmıştır (TESEV, 2014; Özarslan-Görgülü, 2016; Berksoy ve Yıldırım, 2017). 2015 Yolsuzluk Algı Endeksi sonuçlarına göre Türkiye, BRICS ülkelerinden daha iyi olmasına rağmen hem dünya hem de OECD ortalamasının altında kalmıştır. Yolsuzluk Algı Endeksler, uluslararası şirket ve yatırımcılar açısından önemli olup, yüksek yolsuzluk algısı bu tür şirketlerin yatırım iştahını azaltıcı etki yapmaktadır. Bu da, yabancı sermaye girişini, yatırımların ve istihdamın azalmasını ve ekonomik büyümenin zayıflamasına neden olmakta ve halkın devlete olan güveni sarsılmaktadır (Özarslan- Görgülü, 2016; Berksoy ve Yıldırım, 2017). Uluslararası Şeffaflık Derneği tarafından BİST -100 şirketleri üzerine bir araştırmada, bu şirketlerin yolsuzlukla mücadele programlarının şeffaflığı konusunda aldığı puanların ortalaması %28’dir. Uluslararası Şeffaflık Örgütü’nün 2012’de yaptığı benzer bir araştırmada gelişen ekonomilerdeki şirketlerin aynı ölçütte aldığı puanın %46, 2014’teki araştırmada ise uluslararası şirketlerin puanının %70 olduğu düşünüldüğünde, BİST-100’de işlem gören Türk şirketlerinin yolsuzlukla mücadele programlarında şeffaflık konusunda almaları gereken çok yol olduğu açıktır (Özarslan- Görgülü, 2016, s.30-31).

Sonuç olarak Türkiye’de, özellikle Avrupa Birliği uyum süreci kapsamında yolsuzluk kapsamında önemli işler yapılmış olmakla beraber, yukarıda da ifade edildiği üzere uygulamada aynı başarının yakalanamadığı bir gerçektir. Bu nedenle yolsuzlukla mücadele açısından uygulamada karşılaşılan aksaklıkların tespit edilip giderilmesi üzerinde çalışılması gerekmektedir. Ayrıca, yolsuzluk konusundaki dağınık mevzuatı bir araya getirecek, ABD, İngiltere, Fransa’da olduğu gibi tüm Türk şirketlerini ve vatandaşlarını kapsayacak bir bütüncül kanunun düzenlenmesi önem arz etmektedir.

1.2. Avustralya

Avustralya’da yolsuzlukla mücadelenin yasal çerçevesi, 1995 tarihli Ceza Yasasının 141 ve 142. Maddelerinde düzenlenmiştir. Bu maddelerde, bir kamu görevlisine rüşvet vermek, yarar sağlamak, vaat ya da teklif etmek yasaklanmıştır. Yine aynı Kanun’un Bölüm 10.9’una göre, bir kişi veya şirketin, muhasebe belgelerinde bir olayı kasıtlı veya pervasızca kolaylaştırması veya gizlemesi de suç olarak tanımlanmıştır. Avustralya Ceza Kanunu’na göre rüşvet; niyet ve davranış gerektirir. Bu davranış, bir Cumhuriyet kamu görevlisine dürüst olmayan bir şekilde bir fayda sağlamak (veya sunulmasına neden olmak) olmalıdır. Amaç, yetkilinin görevlerini yerine getirirken yetkiliyi etkilemek olmalıdır.

Avustralya’da kamu görevlileri, İngiliz Milletler Topluluğu kamu görevlileri ve Cumhuriyet kamu görevlileri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Farrant ve Emerson’a (2019) göre, Avustralya’da,

yolsuzluk suçlarının cezalandırılması açısından İngiliz Milletler Topluluğu kamu görevlisi veya Cumhuriyet kamu görevlisi ayrımı son derece önemli olup, uygulanacak cezalar arasında aşağıda da görüleceği üzere çok büyük farklar bulunmaktadır. Bu ayrım hem bireyler hem de şirketler için ayrı ayrı belirlenmiş ve aşağıdaki gibidir:

- Bireyler için

Bir İngiliz Milletler Topluluğu kamu görevlisine rüşvet vermek, 10 yıla kadar hapis ve 10.000'e kadar Ceza Birimi (yaklaşık 8 milyon AUD) iken, Cumhuriyet kamu görevlisi ise, 5 yıla kadar hapis veya 300'e kadar Ceza Birimi (yaklaşık 54.000 AUD)a eşdeğer) para cezasıdır.

Yanlış Muhasebe Suçları ile ilgili olarak, suç kasıtlı olarak yapılmışsa, 10 yıla kadar hapis ve/veya 8 milyon AUD, hatalı olarak yapılmışsa, beş yıl hapis ve/veya 900.000 AUD para cezasıdır.

- Şirketler için

Bir İngiliz Milletler Topluluğu kamu görevlisine rüşvet verenin şirket olması halinde; 100.000 Ceza Birimi (yaklaşık 18 milyon AUD) veya yasadışı faydanın değerinin üç katı veya şirketin bir önceki yıllık cirosunun % 10'udur.

Bir Cumhuriyet kamu görevlisine rüşvet verenin şirket olması halinde; 1.500 Ceza Birimi (yaklaşık 270 bin AUD) dir.

Yanlış Muhasebe Suçları ile ilgili olarak, suçun kasıtlı olarak yapılması halinde, 18 milyon AUD para cezası veya yasadışı faydanın değerinin 3 katı veya şirketin bir önceki yıllık cirosunun %10'u, hatalı olarak yapılması durumunda ise bu tutarların yarısı uygulanır.

Avustralya Ceza Kanunu'nun 70. Maddesinde, yabancı kamu görevlilerinin yolsuzluğuna ilişkin konularda düzenlenmiş olup, bunlara uygulanacak cezalar, yukarıda belirtilen gerçek kişi ve şirketler için belirlenen süre ve tutarlar olarak uygulanır.

Avustralya'da, özel rüşvet, komisyon ve gizli komisyonlar, bazı Avustralya Devlet ve Bölge yasalarına göre suç kabul edilmektedir. Örneğin, Yeni Güney Galler (NSW) eyaletinde, gizli komisyonlar suç olarak kabul edilir ve bu suçu işleyen kişiler; 7 yıla kadar hapis veya 1.000'e kadar Ceza Birimi (yaklaşık 110.000 AUD) veya alınan rüşvetin geri ödenmesi şeklinde uygulanmaktadır. Avustralya'da, siyasi partilere veya ilgili kuruluşlara yapılan katkılar, 1918 Cumhuriyet Seçim Yasası ile belirlenmiş olup, siyasi partilere yardımlara izin verilir, ancak yıl içinde 13.200 AUD'nı aşması durumunda açıklanma zorunluluğu vardır.

Farrant ve Emmerson'a (2019) göre, Avustralya'da şirketlerin, rüşvet ve yolsuzlukla ilgili bir uyum programına sahip olmaları zorunlu değildir. Ancak; şirket içinde, kanunun rüşvet ve yolsuzlukla ilgili hükümlerine uymayan, bunları teşvik veya tolere eden bir şirket kültürünün varlığının kanıtlandığı durumlarda, Avustralya Ceza Kanunu şirketlere cezai sorumluluk yükleyebilmektedir. Bununla birlikte şirketler uyum programı düzenlemek istemeleri durumunda, AS: 8001-2008 Avustralya Dolandırıcılık ve Yolsuzluk Kontrolü Standardı, Avustralya Kurumsal Yönetim Standartları ve ISO-37001 Rüşvetle Mücadele Yönetim Sistemi Standardı'na uygun bir uyum programı hazırlayabilirler.

Latimer'e (2017) göre Avustralya, Yolsuzluk Algılama Endeksi'nde, yolsuzluğun en az olduğu ülkelerden biri olmasına rağmen, OECD tarafından, yabancı kamu görevlilerine rüşvetle ilgili uygulamaları açısından yetersiz bulunduğunu belirtmektedir. Buna gerekçe olarak ta, 2005 ve 2012 yılları arasında Avustralya şirketlerini ve bireylerini içeren sadece 28 adet yabancı rüşvet iddiasının sadece 9 tanesinin kesinleştirilip diğerlerinin sonuçlandırılmamasına dayandırmaktadır. TI'da, Avustralya'yı kısmen rüşvetin gizlenmesini kolaylaştıran yetersiz cezalar, muhasebe, denetim ve vergilendirme çerçevelerindeki zayıflıklar nedeniyle eleştirmektedir.

Bütün bu eleştiriler nedeniyle, 2013 yılında Avustralya Federal Polisi (AFP), sahtekarlık ve yolsuzlukla ilgili "hoşgörü yok" mesajını göstermek için, Sahtekarlık ve Yolsuzlukla Mücadele Merkezini kurmuş ve 2014-2015 yıllarında, yabancı rüşvet konusundaki çalışmalarını kilit bir

stratejik öncelik olarak belirlemiştir. Bu merkezde, Avustralya Suç Komisyonu, Avustralya Gümrük ve Sınır Koruma Servisi, Avustralya Menkul Kıymetler ve Yatırımlar Komisyonu, Avustralya Vergi Dairesi ve kilit Milletler Topluluğu (federal) hükümet birimleri işbirliği içinde çalışmaktadırlar. AFP ayrıca 2013'te, yabancı rüşvetle ilgili soruşturmaları güçlendirmek için Uluslararası Yabancı Rüşvet Görev Gücü'ne katılmıştır. Tüm bu çalışmaların sonucu olarak, OECD çalışma grubu, önemli çalışmaların yapıldığını, Avustralya'nın çabalarının önemli ölçüde iyileştirdiğini ve Avustralya'nın yabancı rüşvet yasalarının uygulanmasıyla ilgili olarak “ülkelerin üst kademelerinde” bulunduğunu ifade etmiştir (Ağca, 2008; Latimer,2017).

1.3. Fransa

Fransa'da yolsuzlukla mücadele özellikle siyasetin finansmanı ve çeşitli yolsuzluk skandalları ile 1980'li yıllarda belirgin bir hal almıştır. Bu alandaki mücadele, ekonomik hayat ve siyasi sistemi daha şeffaf hale getirmeyi ön plana almıştır. Bunu sağlamak üzere de, 29 Ocak 1993 tarih ve 93-123 sayılı Kanun çıkarılmıştır. Bu Kanun revize edilmiş ve 8 Kasım 2016 tarihinde yeniden kabul edilmiştir. Özgün'e (2016) göre, Kanunun hazırlanmasında, Fransa'nın önemli şirketlerinden Alstom, Total ve Technip SA'nın, ABD tarafından Rüşvetin Önlenmesi ve Yabancı Ülkelerde Yolsuzluk Uygulamaları Kanunu (FCPA) kapsamında, yaklaşık 1,5 milyar dolar cezala ya çarptırılmaları önemli bir rol oynamıştır.

Kanunun kapsamına baktığımızda, kuruluş yerinden bağımsız olarak Fransa'da operasyonu bulunan ve çalışan sayısı 500'den fazla ve yıllık cirosu 100 milyon avro üzerinde olan şirketlerin Fransa ve dışında yaptığı yolsuzluklara uygulanacağı görülmektedir. Kanunla ayrıca, bir Rüşvetle Mücadele Kurumu kurulması kararlaştırılmış olup, kuruma, şirketlere yolsuzlukla mücadele uyum programlarına yardımcı olmak, yolsuzlukla ilgili kontroller yapmak, verimsiz uyum programlarını cezalandırmak gibi görevler verilmiştir. Uyum programları hazırlama zorunluluğu yaklaşık 1600 şirketi etkilemekte olup, bu şirketler 6 ay içinde, şirket etik kodu, etik eğitimleri, ilişkili diğer şirketlere yapılacak incelemeler, şirket içi ihbar hattının kurulmasını içeren kapsamlı bir Uyum Programı hazırlamakla yükümlü olacaklardır.

Özgün'e (2016) göre, Fransız Rüşvetle Mücadele Kanunu, diğer ülke kanunları ile karşılaştırıldığında yolsuzlukla mücadele açısından, yaptırımını en ağır düzenlemelerden biridir. Kanunda, yolsuzluk yapan kişiler için 10 yıla varan hapis cezaları ve şirketler için 5 milyon Avro'ya varan para cezaları öngörülmektedir. Ayrıca Uyum programı oluşturmayan şirket yöneticilerine 200 bin Avro ve şirketlere de 1 milyon Avro'ya kadar cezalar getirmektedir. Bunların yanında, Rüşvetle Mücadele Kurumu tarafından 3 yıl boyunca sürebilecek ağır şirket denetimleri, yolsuzluk duruşmalarının halka açık yapılması, kamu ihalelerinden yasaklılık, hatta yolsuzluk yapan şirketin tasfiyesi de uygulanabilecek cezalar arasındadır. Ancak, şirketlere soruşturma sırasında, FCPA'da olduğu gibi gerekli yükümlülükleri yerine getirmek şartıyla bir nevi sulh niteliğinde olan soruşturmanın ertelenmesi sözleşmesi (deferred prosecution agreement) imkanı da tanımaktadır.

TEPAV'a (2006) göre, Fransa'da yolsuzlukla mücadelede, Yolsuzluğun Önlenmesi Merkez Birimi, Kamu İhaleleri ve Kamu Hizmetlerinin Devri Sözleşmeleri Hakkında Araştırma Birimi ve Mali Suçlarla Mücadele Kuruluşu en etkin birimlerdir. Yolsuzluğun Önlenmesi Merkezi Birimi, 1993'te kurulan birim, Adalet Bakanlığına bağlı olup üç temel misyona sahiptir. Bunlar, yolsuzluğa ilişkin bilgileri bir merkezde toplamak, talep eden idari makamlara, seçilmişlere ve adli mercilere görüş vermek ve rüşvet olayları üzerine açıklamada bulunmak isteyen tüm kişi, kuruluş ya da derneklerden gelecek yolsuzluk olayları hakkındaki ihbarları değerlendirmektir.

Fransa'da, Yolsuzluk suçları Ceza Kanunu'nda düzenlenmiştir. Yabancı kamu görevlileriyle ilgili yolsuzluk suçları 2000 yılında ve özel şahıslara ilişkin yolsuzluk suçları ise 2005 yılında, kamu görevlileriyle ilgili yolsuzluk suçlarına eklenmiştir. Yolsuzlukta kişinin aktif ya da pasif olduğunun mevzuat kapsamında değerlendirilmesi açısından bir önemi bulunmamaktadır. Bu düzenleme, Avrupa Konseyinin Yolsuzluklarla Mücadeleye İlişkin 1999 tarihli “Ceza Hukuku

Sözleşmesi ile uyumludur. Sözleşmede, aktif ve pasif rüşvet, kara para aklama suçu, nüfuz ticareti ve yanlış veya eksik bilgiye dayalı muhasebe işlemleri yolsuzluk olarak kabul edilmektedir (TEPAV, 2006; Borgonovi ve Esposito, 2017).

1.4. İtalya

Konu yolsuzluk olunca İtalya ilk akla gelen ülkelerden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Borgonovi ve Esposito'ya (2017) göre, buna sebep olan faktörler; katı bir işgücü piyasası, işletmelerin büyük çoğunluğunun KOBİ düzeyinde olması, yüksek kamu borcu, parçalanmış bir mali sistem ve politik yapı ile desteklenen bir yolsuzluk ve rüşvet ortamıdır. İtalya'da suç ve yolsuzlukla mücadele için ilk girişim, organize suçla mücadele için kabul edilen Rognoni-La Torre yasası (1983) olmakla birlikte yolsuzluğu durdurma konusunda yeterince etkili olamamıştır. Bunun üzerine İtalyan Hükümeti Mart 2010'da, birçok siyasi skandal ve politik yolsuzluk davalarından sonra, 6 Kasım 2012 tarih ve 190 sayılı Kanunla Yolsuzlukla Mücadele Yasası yürürlüğe girmiş ve böylece, İtalyan yolsuzlukla mücadele mevzuatını diğer AB ülkelerinin yasalarıyla da uygun hale getirmiştir. İtalya'da yolsuzlukla ilgili düzenlemeler sadece kamu kesimi ile sınırlı kalmamış ve İtalyan yasama meclisi (231/2001 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile), özel sektör yolsuzluğunun önlenmesi ile ilgili düzenlemeler yapmıştır. Bu düzenlemelerin yapılmasındaki amaç, OECD ve Avrupa Birliği düzenlemelerine uyum sağlamaktır (Lombardi vd., 2019; Parisi ve Clementucci, 2018). Dziuba ve Symkina'ya (2019) göre, yolsuzluk eylemlerinde, bireysel sorumluluk yanında kurumsal sorumluluklara ilişkin ilk düzenlemeler, İngiltere ve Hollanda'da yapılmış ve diğer ülkelerde bunu takip etmiştir. Örnek vermek gerekirse, 1994'te Fransa, 1999'da Belçika, 2001'de İtalya, 2003'te Polonya, 2006'da Romanya, 2010'da Lüksemburg ve İspanya, 2012'de Çek Cumhuriyeti, kurumsal cezai sorumlulukla ilgili gerekli düzenlemeleri yapmışlardır.

Her ne kadar İtalya'daki şirketlerin kurumsal sorumlulukları açısından yolsuzlukla ilgili yasal düzenlemelerde yeteri kadar açıklık yoksa da, İtalyan Medeni Kanunu'nun 2635. Maddesinde düzenlenen “ İdari Sorumluluk” maddesi; İtalya'da faaliyet gösteren şirketlerin sorumlu sıfatıyla, para cezasına çarptırılabilceğini, ticari faaliyetlerin kullanılmasını yasaklayan kısıtlama emirlerine tabi olabileceğini ve / veya yolsuzluk, rüşvet, dolandırıcılık, kara para aklama suçları da dahil olmak üzere müsadere kararlarına tabi tutulabileceğini öngörmektedir. Ancak şirketler, 231/2001 sayılı Kanunun 6. maddesi uyarınca, belli şartları yerine getirdiklerini ispat etmek şartıyla sorumluluktan kurtulabilirler. Bunlar, rüşvet ve yolsuzluğu önleyebilecek bir örgütsel model kurmak, bu modelin doğru bir şekilde işlediğini kontrol etmek için kurulmuş olan bir iç denetim ve kontrol organı, suç işleyen kişilerin bu organları yanıltıcı davranışları, bu davranışları cezalandırmaya yönelik prosedür ve politikaların belirlenmesi ve bu konularla ilgili yeterli eğitim programları hazırlamış ve uygulamışsa, idari sorumluluktan muaf tutulabilir (Borgonovi ve Esposito, 2017; Ricardo Ovidi, 2019).

Lombardi v.d.'ne (2019) göre, kamu ve kamu tarafından kontrol edilen İtalyan şirketleri de, yolsuzlukla mücadele kapsamında 190/212 sayılı Kanun'a ve özel şirketlerde 231/2001 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede belirtilen gereklilikleri yerine getirmek zorundadırlar. Kamu şirketleri veya kamu kuruluşları tarafından kontrol edilen özel şirketlerin, Ulusal Yolsuzlukla Mücadele Kurumu'nun kontrolü altında yolsuzluğu önlemek için bir uyum modeli benimsemeleri gerekmektedir. Bu kapsamda, yönetim kurulu, yolsuzluğun önlenmesi ve şeffaflık konusunda stratejik hedeflerin belirlenmesi ile bu konudan sorumlu kişileri atamak ve yolsuzluğu önleme planlarını güncellemekten sorumludur. Ancak İtalya'da bu konuda yapılan bir araştırmada, yönetim kurullarının, yolsuzlukla mücadele planlarının uygulanması ve yolsuzlukların önlenmesi konusunda çok etkin olmadıkları, bu rolün iç denetime verilmesinin daha uygun olacağı sonucu elde edilmiştir.

İtalya'da, 31 Ocak 2019 tarihinde, 3/2019 sayılı yeni "Kamu idaresine karşı işlenen suçlarla mücadele tedbirlerinin yanı sıra siyasi parti ve hareketlerin zamaşımı ve şeffaflıkları" ile ilgili yasa yürürlüğe girmiştir. Ovidi'ye (2019) göre, bu yeni yasa, İtalyan ceza hukukunu etkileyen önemli değişiklikler getirmiş ve 231/2001 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'yi kurumsal

sorumluluk açısından önemli ölçüde değiştirmiştir. Bu yasa ile İtalyan Ceza Kanunu'nda kamu idaresine karşı işlenen suçlarla ilgili cezalar artırılmıştır. Bunlara örnek vermek gerekirse; Ceza Kanunu'nun 318. Maddesindeki, Asgari ceza bir yıldan üç yıla, azami ceza ise altı yıldan sekiz yıla, kamu idareleri ile iş yapmaktan ve kamu görevinden ömür boyu diskalifiye, zamanaşımını mahkeme kararından değil, kararın uygulanabilir olduğu tarihten, devam eden suçlarda ise, suçun olduğu tarihten değil suçun sona erdiği tarihten itibaren başlayacağı, zimmete para geçirme, adli işlemlerde yolsuzluk ve yasadışı nüfuz ticareti ile ilgili yasağın genişletilmesi, yurtdışında işlenen kamu idaresine karşı bazı suçları kovuşturmak için Adalet Bakanlığının isteği veya mağdurun şikayeti için ihtiyaç kaldırılmıştır. Bunun yanında, her Kamu İdaresi'nin yolsuzluk veya rüşvet fiillerinin ortaya çıkmasını önlemek için özel önlemler alması, Ulusal Yolsuzlukla Mücadele Kurumu'nun kurulması ve her bir kamu idaresinin bir yolsuzlukla mücadele planı hazırlaması, bu planda rüşvet risklerine maruz kalma seviyelerini belirlemeleri ve takip etmeleri zorunlu hale getirilmiş ve son olarak gizli ihbar mekanizmalarının kurulmasını ve ihbar eden kişilerin korunmasını ve kimliklerinin gizli tutulması bir zorunluluk olarak belirlenmiştir.

Borgonovi ve Esposito'ya (2017) göre, son otuz yıl boyunca İtalya'da, yolsuzlukların önlenmesi amacıyla, merkezi, bölgesel ve yerel düzeydeki kamu kurumlarına yönelik önemli çalışmalar yapılmıştır. Bütün bu çabalara rağmen, İtalya'da yolsuzluğun ulaştığı boyutlar hayret vericidir. Yapılan araştırmalara göre, yolsuzlukla ilgili rakamların, GSYİH'nın yaklaşık % 4,5'ine ve 70 milyar Euro'ya, gayri resmi olarak ta, GSYİH'nın % 9.4'üne ve 150 milyar Euro olduğu tahmin edilmektedir. Ancak bütün bu iyiniyetli ve gayretli çabalara rağmen, kamu kesiminde sadece yönetim kültürü ve tekniklerinde değişiklik yapmak yolsuzlukla mücadele açısından yeterli olamamıştır. Bunu başarabilmek için, kamu ihaleleri, işe alım süreçleri ve hükümet karar alma süreçlerinde hesap verebilirliğin geliştirilmesi gerekir.

1.5. İngiltere

İngiltere'de, 2010 Rüşvet Yasası'nın kabulüne kadar, yolsuzlukla mücadelede 1889 ve 1916 sayılı kanunlar halen yürürlükte idi. Kanun, 1997 OECD rüşvetle mücadele konvansiyonunun gerekliliklerini daha iyi ele almak amacıyla yabancı rüşvet de dahil olmak üzere İngiltere rüşvet yasasını güncellemek ve geliştirmek için yürürlüğe girmiştir. Şu anda uluslararası alanda rüşvetle ilgili en katı mevzuat arasında yer almaktadır. Yasa temel olarak, hem ulusal hem de yabancı hükümet temsilcilerine aktif rüşvet verilmesini, özel şirketlerin yolsuzluğu önleyememelerini ve rüşvet almayı suç haline getirmiştir. Yasa, Birleşik Krallık'ta yerleşik olan veya İngiltere'de iş yapan Birleşik Krallık vatandaşları, sakinleri ve şirketleri ve kuruluşları için geçerlidir. Yasa'nın uygulanması Ciddi Sahtekarlık Bürosu (SFO) tarafından takip edilir. (Borgonovi ve Esposito, 2017; Bueno,2017; Braine, 2019; <https://www.transparency.org.uk/our-work/business-integrity/bribery-act/>, Erişim Tarihi:30.04.2020) .

Finlan ve Wradsworth'e (2011) göre; Rüşvet Yasası 2010, rüşvetle mücadele yasalarının uygulanmasına yönelik algılanan taahhüt eksikliğini gidermek ve konuyu ele almakla görevli çok sayıda soruşturma organı arasındaki koordinasyonu artırmak için İngiltere üzerindeki artan küresel baskı nedeniyle yürürlüğe girmiştir. İngiltere yetkilileri, bu agresif ve geniş kapsamlı yasa ile hem yurtiçinde hem de uluslararası yolsuzlukla mücadele konusunda yeni bir kararlılığa sahiptir. 1 Temmuz 2011'de yürürlüğe giren yasa, dört suç kategorisi belirlemiştir. Bunlar; başka bir kişiye rüşvet teklif etmek, söz vermek veya rüşvet vermek, başka bir kişiden rüşvet talep etmek veya kabul etmek, yabancı bir kamu görevlisine rüşvet vermek ve kurumsal olarak rüşveti engellemek. Bir ticari kuruluşun hangi durumda rüşvetten sorumlu olacağını düzenleyen madde 7/1'e göre; ticari bir kuruluş, kendisiyle ilişkili bir kişinin başka bir kişiye rüşvet vermesi durumunda suçlu olur. Maddede, ilişkili kişi terimi bilinçli olarak, bir şirketin denetlemesi gereken kişilerin kapsamını genişletmek için tercih edilmiştir. Bu nedenle, ilişkili kişi, ticari kuruluş adına hizmet gerçekleştiren herhangi bir kişidir ve şirketin çalışanı, temsilcisi olabileceği gibi, bireysel veya birleşik bir organ da olabilir. Ticari kuruluş, rüşvet önleme politika ve prosedürlerini belirlemeli, bununla ilgili eğitimleri vermeli ve bu prosedürlerin tüm kuruluşa yerleştirilmesini ve

anlaşılmasını sağlamaya çalışmalıdır. Şirketlerin kurumsal sorumluluktan kaçınabilmeleri için, kendisiyle ilişkili kişilerin rüşvet vermesini önlemek için tasarlanmış yeterli prosedürlere sahip olduğunu ispatlaması gerekmektedir. (Finlan ve Wardsworth,2011; Bueno,2017; Given ve Kerr, 2018; <https://www.transparency.org.uk/our-work/business-integrity/bribery-act/>, Erişim Tarihi:30.04.2020)

Braine'e (2019) göre, Rüşvet Yasası 2010'u ihlalden suçlu bulunanlar için verilecek cezalar, FCPA'dan daha açık ve katıdır. Uygulanacak cezalar kişiler ve şirketler için ayrı ayrı belirlenmiştir. Suçun bireysel olarak işlenmesi halinde, 10 yıla kadar hapis ve rüşvet suçunun şiddetine bağlı olarak sınırsız para cezası, şirketler için ise, sınırsız para cezası, rüşvet karşılığı bir programın uygulanması, rüşvetten elde edilen gelirin müsadere edilmesi ve mali direktörlerin görevden alınması ve müteakip 15 yıl benzer bir görev yapamaması gibi oldukça ağır cezalar içermektedir. Bütün bu sıkı önlemlere rağmen, İngiltere hükümeti Temmuz 2019'da, kolluk kuvvetlerine sunulan Şüpheli Etkinlik Raporu (SAR) formundaki revizyonlar yoluyla kara para aklama denetimlerini güçlendirmek de dahil olmak üzere ekonomik suçla mücadele için kapsamlı üç yıllık bir planın başlatıldığını duyurmuştur. SFO, şirketlerin rüşvetle mücadele gerekliliklerini yerine getirmek için sağlam muhasebe ve kayıt tutma uygulamalarının yanı sıra sağlam üçüncü taraf rüşvet ve yolsuzlukla mücadele programlarına ihtiyaçlarının olduğunu ve denetimlerde artan bir şekilde, şirketlerin iç risk değerlendirmelerini, etik politikalarını, durum tespiti anketleri ve otomatik tarama ve izleme sistemlerini denetlediklerini belirtmektedir.

Blundell ve O'Sullivan (2016), İngiltere'deki, Finansal Davranış Otoritesi'nin ('FCA'), 2015/ 16 iş planında, mali suçların işletmelerin iş planları üzerinde olumsuz etkileri olacağı gerekçesiyle firmalar için bir Finansal Davranış Rehberi (FCG) yayınladığını belirtmektedirler. FCG, bu rehberde firmalara maruz kaldıkları finansal suç risklerini nasıl değerlendireceklerini, riskleri yönetmek için nasıl uygun sistemler ve kontroller oluşturabileceklerine yönelik bir yol haritası sunar. Bu kontrollerde şirketlerin; yönetim yapısı, organizasyon yapısı, risk değerlendirme sistemi, politika ve prosedürler ile personel alım süreçleri analiz edilerek, yasadan kaynaklanan risklerinin minimize edilmesi amaçlanmaktadır. Finlan ve Wadsworth'a (2011) göre, Rüşvet Yasası 2010, şirketlere kurumsal sorumluluktan kurtulabilmek için gerekli önlemlerin alınmasını belirtmiş ancak bu yeterli önlemlerin ne olduğunu tanımlamamıştır. Şirketler, bu cezalardan kaçınmak için şu önlemleri alabilirler: tüm grup şirketlerinde küresel bir davranış kurallarının güncellenmesi ve çalışanlara iletilmesi, yolsuzlukla mücadele komitesinin kurulması, yolsuzluk eğitimi verilmesi, kurumsal hediyeler, seyahat eğlenceleri, hayırseverlik ve lobi faaliyetleri üzerine açık politikalar oluşturulması, üçüncü taraflarla yapılan sözleşmelerin denetim ve fesih haklarının gözden geçirilmesi, tüm stratejik işlemlerde yolsuzlukla mücadele konusunda gerekli titizliklerin gösterilmesi, yolsuzlukla ilgili şikayet kanalları oluşturulması, suistimal iddialarının ciddi olarak araştırılması ve etik dışı davranışlar için uygun disiplin tedbirleri / düzeltici önlemlerin alınması.

İngiltere'de Rüşvet Yasası 2010 ile ilgili ilk ceza, 2011'de, park cezası yazmamaları için Sulh Hakimliği katiplerine verilen 500 Pound rüşvetle ilgili olup, SFO tarafından verilen daha büyük ölçekli ilk ceza ise, 2014 yılında, biyoyakıt yatırım ürünlerinin satışı ile ilgili rüşvet verme ve kabul etme konusundadır. Bir tüzel kişiliğin rüşvet önleme ile ilgili sorumluluklarını yerine getirmemesi nedeniyle verilen ilk cezada, Aralık 2015'te suçu kabul eden Sweett Group Plc'ye verilmiş olup bugüne kadarki en büyük ceza ise, Ocak 2017'de, Rolls Royce'a 30 yıldan fazla süredir çeşitli yargı bölgelerindeki görevi kötüye kullanma nedeniyle 500 milyon sterlin üzerindeki para cezasıdır. Sonuç olarak, Rüşvet Yasası İngiltere'de kurumsal hesap verebilirlik için yeni bir yol açmış olmakla birlikte daha fazla açıklığa ihtiyaç olduğu belirtilmektedir. Yasa, şirketlerin etik ve kurumsal kültürlerini geliştirmelerine önemli miktarda katkı sağlamıştır. Ancak buna rağmen, yolsuzlukla ilgili yeterli önlemleri aldığını göstermenin şirketler açısından kurumsal sorumluluktan kurtulmanın tek gerekçesi olması nedeniyle eleştirilmektedir (Given ve Kerr, 2018; Koehler,2019).

1.6. Amerika Birleşik Devletleri

Yolsuzlukla ilgili küresel anlamda mücadeleye ilişkin ilk yasal düzenleme ABD’nde yapılmış olan Amerikan Yabancı Yolsuzluk Yasası (FCPA)’dır. Yasanın çıkarılmasında 1970’lerin ortalarında ortaya çıkan yabancı kurumsal ödemeler sorunu önemli rol oynamıştır. Bu ödemeleri araştırmak üzere, Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu (SEC), Senatör Frank Church’un, Çokuluslu Şirketler Alt Komitesi (Kilise Komitesi) ile Watergate Özel Savcılığı görevlendirilmiştir. Yapılan çalışmaları sonucunda, çok sayıda şirket ve icra memurunun siyasi amaçlarla şirket fonlarını, Federal Menkul Kıymetler Yasalarını ihlal ederek kullandığı ve bu fonlarının kaynağını ve uygulamasını gizlemek için mali kayıtlar üzerinde oynama yapıldığı tespit edilmiştir. Bu uygulamalar, federal menkul kıymetler yasaları tarafından kurulan açıklama sisteminin temelini oluşturan şirket defter ve kayıtlarının bütünlüğü ve güvenilirliği konusunda şüpheye yol açmıştır. Kilise Komitesi, 1975’te, Gulf Oil, Northrop ve Mobil Oil’in, siyasi partilere, siyasi liderlere ve askeri yetkililere, Lockheed’inde, Japonya Başbakanı Tanaka, Prens Bernhard (Hollanda Silahlı Kuvvetleri Genel müfettişi ve Hollanda Kraliçesi Juliana’nın kocası) ve İtalyan siyasi partilerine ödemeler yaptığını tespit etmiştir. Bu ve benzeri sorunlar nedeniyle Kongre, 1977’de, FCPA’yı yürürlüğe koyarak, yabancı kurumsal rüşvetin kriminalleştirilmesinin önlenmesini, doğru defter ve kayıt tutulmasını, uyum programlarının geliştirilmesini temel hedef olarak belirlemiştir. FCPA, yabancı kamu görevlilerine rüşveti suç kabul eden ilk yasadır. Kapsamına baktığımızda, asıl iş yeri ABD’de bulunan veya ABD yasaları çerçevesinde kurulan herhangi bir şirket tarafından yabancı yetkililere rüşvet verilmesi ile ABD topraklarında herhangi bir yolsuzluk eyleminde bulunan tüm yabancı şirketleri kapsamakta ve bunlar tarafından verilen her türlü rüşvet yasadışı kabul edilmektedir (Peikin,2017; Bueno,2017; Koehler,2019)

1988’de FCPA’da yapılan değişiklikle, bireyler ve şirketler için muhasebe şeffaflığı ve raporlama gereksinimleri artırılmıştır. FCPA, temel olarak rüşvet karşıtı ve muhasebe hükümleri olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Rüşvet hükümleri temel olarak, FCPA’YA tabi olan herhangi bir kişi veya kuruluşun, herhangi bir yabancı yetkiliye, yabancı siyasi partiye veya herhangi bir kişiye iş elde etmek veya yönlendirmek amacıyla yabancı bir kişiye değerli bir şey sunmasını veya ödemesini yasaklar. Muhasebe ile ilgili hükümler ise, şirketlerin varlıkları ve yükümlülüklerini ayrıntılı olarak, doğru ve adil bir şekilde yansıtan defter, kayıt ve hesaplar yapmasını ve saklamasını ve bu kayıtlar ile ilgili olarak makul bir güvence sağlamak için yeterli bir iç kontrol sistemi tasarlamasını ve sürdürmesini gerektirir. Muhasebe hükümleri, sahte bir kayıt veya eksik kontrolün bir rüşvetle ilişkilendirilmesini gerektirmez, bu nedenle yanlış kaydedilmiş bir ödeme veya iç kontrollerin eksikliği, FCPA’NIN rüşvet karşıtı hükümlerini ihlal etmese bile yaptırıma yol açabilir. Muhasebe hükümleri, yabancı şirketler de dahil olmak üzere herhangi bir ihraççı için geçerlidir. Yabancı bir ihraççı, muhasebe hükümlerinin sivil ihlallerinden kesinlikle sorumlu olsa da, cezai sorumluluğa tabi olmak için “bilerek” hareket etmiş olmalıdır. Sonuç olarak, FCPA’NIN muhasebe hükümleri, rüşvet karşıtı hükümlerle birlikte çalışır ve kayıt dışı muhasebeyi yasaklar. Şirket yönetimi ve yatırımcılar, bir işletmenin finansal sağlığı, riskleri, şirket ile müşterileri ve iş ortakları arasındaki işlemlerin şeffaflığı konusunda şirketin finansal tablolarına ve iç muhasebe kontrollerine güvenir. Bu nedenle, FCPA’daki, muhasebe hükümleri, kurumsal bilgilendirme sisteminin temellerini oluşturan kurumsal defter ve kayıtların doğruluğunu ve denetim sürecinin güvenilirliğini güçlendirmek için tasarlanmıştır. Bunun yanında, gerek yerli ve gerekse yabancı şirketler herhangi bir olayda, hem rüşvet hem de muhasebe hükümlerine ayrı ayrı tabi olabilirler (Smith ve Parling, 2012; Siegel, 2016; Diamant, Sullivan, Smith, 2019; Koehler,2019, Braine,2019).

Özgün’e (2017) göre, Amerika’dan sonra bu alanda yapılan düzenlemelere örnek olarak, Birleşik Krallık Rüşvet Yasası, Brezilya Temiz Şirket Yasası ve en yeni olarak Fransa Rüşvetle Mücadele Yasası (Loi Sapin II) verilebilir. Bu düzenlemeler FCPA’dan daha sert yolsuzlukla mücadele hükümleri içermesine rağmen, FCPA halen global şirketlerin uyum programlarında en çok çekindikleri yasa olma özelliğini korumaktadır. FCPA’nın uygulanmasından, borsa şirketleri için ABD Sermaye Piyasası Kurumu (SEC) ve borsada işlem görmeyen şirketler için ise ABD Adalet Bakanlığı (DOJ) sorumludur. FCPA ile getirilen önemli düzenlemelerden biri de, yolsuzluk

işlemlerinden alınan karların iadesini düzenleyen “disgorgement” uygulamasıdır. Türk Hukuku’ndaki, sebepsiz zenginleşme ve suç eşyasının iadesi kavramlarına benzetilebilecek disgorgement, yolsuzluk uygulamaları neticesinde elde edilen karların ABD Hazinesine iade edilmesi anlamına gelmektedir. Kavram 1934 tarihli Sermaye Piyasası Kanunu’nda (SEA) ortaya atılmış ve SEC tarafından ilgili kanundaki usulsüzlüklerde haksız kazançları geri alma amacıyla uygulanmıştır. SEC, bu işlemi ilk defa 2004 yılında ABB Ltd. şirketine uygulamıştır. Bu uygulama bir cezalandırma amacından ziyade, sebepsiz zenginleşmede olduğu gibi haksız olarak elde edilen menfaatlerin geri alınmasına yönelik bir tedbir olarak uygulanmaktadır. Bugüne kadar yapılan en yüksek tutarlı iadeler şunlardır: Siemens 350 milyon, Och-Ziff 199 milyon, KBR 177 milyon, VimpelCom 167.5 milyon, Alcoa 161 milyon, Total S.A. 153 milyon, JPMorgan Chase 130.5 milyon, Snamprogetti 125 milyon, Technip 98 milyon, Daimler 91.4 milyon ABD Dolarıdır.

Bilindiği üzere, FCPA’nın uygulanmasından menkul kıymetler borsasında işlem gören şirketler için SEC, borsada işlem görmeye şirketler için Adalet Bakanlığı (DOJ) sorumludur. Briane (2019) rüşvetle mücadele ve muhasebe ihlallerine ilişkin cezaları şu şekilde belirtmektedir: Kurumsal suçlarda, her bir rüşvetle mücadele ihlali için şirketler 2 milyon dolar, bireyler ise beş yıla kadar hapis ve 250.000 dolara kadar para cezasına çarptırılmaktadır. Bireysel suçlarda ise; hem şirketler hem de bireyler 16.000 dolara kadar para cezasına çarptırılmaktadırlar. Para cezalarına ek olarak, yasadışı bir faaliyetten elde edilen karların geri iadesi de, FCPA yaptırımlarından biridir. Burada amaç haksız zenginleşmeyi önlemektir.

Koehler (2019), FCPA düzenlemelerine aykırı olarak yapılan kurumsal ödeme türlerine şu örnekleri vermektedir: yasadışı iç ve dış siyasi katkılarda kullanılmak üzere seçilmiş kurumsal çalışanlara verilen ikramiyeler, bu amaçla kullanılmak üzere offshore kurumlarda oluşturulan nakit fonlar, satın alma veya satış sözleşmelerinde gizli yasadışı komisyonlar, çeşitli siyasi kişi ve kurumlar ile ticari işler için yabancı danışmanlara verilen tutarlar, olumlu iş imtiyazları karşılığında yabancı devlet yetkililerine doğrudan verilen tutarlar ve muhasebe kayıtlarında yapılan karmaşık işlemler.

Peikin’e (2017) göre, son 40 yılda, FCPA’nın uygulanması SEC’in icra misyonunun temel bir parçası olmuştur. Bu amaçla, SEC İcra Dairesi 2010 yılında, FCPA’nın potansiyel ihlallerini araştırmaya yönelik özel bir birim kurmuş ve bu birimlerde yaklaşık üç düzine avukat ve adli muhasebeci çalışmaktadır. Bu Birim, önemli bir uzmanlık yanında geliştirdiği yerel ve uluslararası işbirlikleri ile birçok sektörde yaygın yolsuzlukları ortaya çıkarmada büyük bir başarı sergiledi. Bu sektörler arasında, doğal kaynaklar, sağlık hizmetleri ve finansal hizmetler gibi çeşitli endüstrilerde yerli ve yabancı tanınmış firmalar bulunmaktadır. Yine Peikin’e göre, yolsuzlukla mücadelede uluslararası koordinasyon ve işbirliği önemli faydalar sağlamaktadır. Bu faydalardan biri, rüşvet ve yolsuzluğu ticari avantajlarını en üst düzeye çıkarmanın bir yolu olarak görebilecek şirketlere ve bireylere güçlü ve caydırıcı bir mesaj vermesidir. Diğerleri ise, davaların daha verimli araştırılmasına ve çözümlenmesine imkan tanır. FCPA, SEC için yüksek öncelikli bir alan olmaya devam etmektedir. 1978 yılından beri orta ölçekli şirketlerden dünyanın en tanınmış ve en büyük şirketlerine ve yine dünyanın tanınmış en önemli üst düzey yöneticilerine kadar yüzlerce davayı yürütmüş ve milyarlarca dolarlık cezalar kesmiştir (SEC Enforcement Actions: FCPA Cases, <https://www.sec.gov/spotlight/fcpa/fcpa-cases.shtml>, Erişim Tarihi:30.04.2020; Koehler, 2019)

Yukarıda da ifade edildiği üzere, FCPA’ya göre ana şirketin bağlı ortaklık veya iştirakleri nedeniyle doğrudan veya dolaylı olarak kurumsal sorumluluktan kurtulabilmesi için yeterli iç kontrollere sahip olması yeterlidir. SEC, ana şirket ile iştirak ve bağlı ortaklık arasındaki sorumluluk ilişkisinin tespitinde sadece oransal olarak sermaye payına göre değil “operasyonel kontrol”ün kimde olduğuna bakmaktadır. FCPA, şirketlerin yeterli bir iç kontrol sistemine sahip olmaları gerektiğini belirtmekle beraber, herhangi bir iç kontrol sistemini zorunlu kılmamaktadır. Bu eksiklik SEC tarafından yayınlanan iç kontrol hükümleri rehberi ile giderilmiştir. Buna göre kurulacak sistemin temel özelliği, bir bütün olarak kanunun belirlediği hedefleri makul bir şekilde

karşılıyıp karşılamadığıdır. İç kontrol sistemi olmasına rağmen kurumsal sorumluluk dolayısı ile ceza alan şirketlerde olmuştur. Buna en iyi örneklerden biri, Hewlet-Packard (HP)'dir. HP Co., Rusya, Meksika ve Polonya'daki doğrudan ve dolaylı iştirakleri, acenteleri, aracıları ve çalışanları aracılığıyla iş edinmek için çeşitli yabancı devlet yetkililerine yasadışı ödemeler yapmıştır. Bu ödemeler hem yan kuruluşların defter ve kayıtlarında hemde HP Co'da yanlış bir şekilde kaydedilmiş ve bu yüzden HP, 108 milyon dolar ceza ödemek zorunda kalmıştır. Çünkü, HP'nin İç Kontrol Sisteminde yapılan soruşturmalarda; FCPA ve ilgili politika ve prosedürlerinin olduğu ve ilgili tüm çalışanların politikalar hakkında eğitim aldığı, dünyanın herhangi bir yerinde 500.000 dolardan fazla değerinde hizmetle ilgili tüm projelere uygulanan mevcut bir onay süreci olduğu, iş ortaklarına komisyon ödemeleri ve iş ortaklarının durum tespitine ilişkin izleme politikaları olduğu, yan kuruluşlarla ilgili olarak mevcut bir SOX (Sarbanies – Oxley) sertifikası ve alt sertifikasyon süreci olmasına rağmen, FCPA politikalarının tüm ilişkili kişileri kapsamadığı, üçüncü taraf komisyon ödemeleri ve üçüncü tarafların durum tespiti ile ilgili politikalarının olmadığı, SOX'la ilgili bir onay sürecinin olmadığı tespit edildiğinden sorumluluktan kurtulamamıştır (Diamant, Sullivan, Smith, 2019; Koehler,2019).

FCPA, ulusal bir kanun olmasına rağmen herhangi bir şekilde ABD ile ilişkisi kurulabilen bir olayda uluslararası yaptırım kuvvetine sahiptir. Smith ve Parling'e (2012) göre, bu yaptırımla karşılaşan ilk yabancı şirket Norveçli Statoil ASA'dır. Yaptırım uygulanma gerekçesi Newyork Borsası'na kote olmasıdır. Statoil, New York'taki bir ABD bankası aracılığıyla İranlı bir yetkiliye, "İran petrol ve gaz arama endüstrisinde ek projelere kapı açmak için ödeme yaptığı gerekçesiyle, Ekim 2006'da DOJ ve SEC, Statoil'i FCPA'nın hem rüşvet karşıtı hem de muhasebe hükümlerini ihlal ettiğine hükmettiler. Bunun sonucunda Statoil, rüşvet ödemekten 10,5 milyon dolar ve rüşvet bedeli kadar da karların iadesi (disgorgement) olmak üzere toplamda 21 milyon dolar ödeme yapmıştır. Statoil, sadece ABD tarafından değil aynı zamanda, Norveç ulusal ekonomik ve çevresel suçların araştırılması ve kovuşturulması Otoritesi ("Okokrim") tarafından da, İran'daki davranışları nedeniyle, Norveç'in etkisi altındaki ticaret tüzüğünü ihlal etmekten 3 milyon dolar cezaya çarptırılmıştır. Benzer şekilde, Aralık 2008'de DOJ, Alman endüstriyel ve tüketici ekipmanı üreticisi olan Siemens AG ve üç yan kuruluşunu, FCPA'nın muhasebe hükmünü ihlal ettiği için suç duyurusunda bulunmuştur. Çünkü Siemens AG hisseleri de, New York Menkul Kıymetler Borsası'nda kotedir. DOJ ve SEC, Siemens'e, iş elde etmek amacıyla yabancı hükümet yetkililerine rüşvet vermek için sistematik çaba sarf ettiği, şirket defter ve kayıtlarını tahrif ettiği, iç yolsuzlukla ilgili yeterli mücadele kontrollerini sürdüremediği iddiasıyla soruşturma başlattı. SEC'e göre Siemens, Venezuela, İsrail, Meksika, Bangladeş, Arjantin, Vietnam, Çin ve Rusya gibi ülkelerde iş elde etmek için 1.4 milyar dolar rüşvet ödemiştir. Yapılan soruşturma sonucunda Siemens, 450 milyon dolar para cezası ve 350 milyon dolarlık bir kar iadesi ödemeyi kabul etmiştir. Statoil davasındaki Norveç gibi, Almanya'da kendi ülkesinde bulunan bir şirkete karşı kendi anti-rüşvet yasalarını uygulamış ve Siemens'e 569 milyon dolar ceza vermiştir. İngiltere merkezli bir savunma sanayi şirketi olan BAE, Mart 2010'da, FCPA Uyum Programı hakkında yanlış açıklamalar yaparak ABD'yi dolandırmak için komplo kurmaktan suçlu bulunmuştur. Statoil ve Siemens'ten farklı olarak DOJ, BAE'yi, rüşvet veya muhasebe hükümlerini ihlal etmekle değil, bilerek ABD hükümetine yanlış açıklamalar yapmakla suçlamış ve 400 milyon dolarlık ceza ödemeye mahkum etmiştir. Daimler AG'de, FCPA'nın muhasebe hükümlerini ihlal ettiği gerekçesiyle DOJ tarafından cezai kovuşturmayla tabi tutulmuştur. Daimler'in, 1998-2008 yılları arasında, yabancı yetkililer için çeşitli mekanizmalarla (üçüncü parti hesapları, offshore banka hesapları, aldatici fiyatlandırma düzenlemeleri) rüşvet verdiği ve bu ödemeleri şirket defterlerine yanlış bir şekilde kaydettiği tespit edilmiştir.

Siegel'e (2016) göre, sadece reel sektör değil, medya ve eğlence endüstrileri de, FCPA kapsamındaki yolsuzluk araştırmalarının odağı durumundadır. Bu yolsuzluklar sadece ABD ile ve sınırlı değildir, Çin, Hindistan, Tayland bu tür olayların en sık görüldüğü yerlerdir. Çünkü bu tür yolsuzluklar için, düşük hükümet kontrolü ve yüksek rüşvet oranlarına sahip yerler ideal yerler olarak tanımlanmaktadır. Bu yolsuzluklar sadece film stüdyoları aracılığı ile değil, gazeteler,

profesyonel sporlar, kumarhaneler ve tema parkları aracılığı ile de yapılmaktadır. Örneğin, İngiltere ve ABD'deki News Corp., Hindistan ve ABD'deki Sony ve Avrupa ve Güney Amerika'daki FIFA, yolsuzluk iddiaları konusunda araştırılmaktadır. Film sektöründeki en önemli bireysel FCPA ihlali, film yapımcıları Gerald ve Patricia Green'in, Tayland'da tanınmış bir film festivalinin düzenleme haklarını alırken rüşvet ve kara para aklama suçundan hüküm giymeleridir. Kurumsal yolsuzluk soruşturmalarına örnek olarak, 2013 yılındaki Sony yolsuzluk olayı verilebilir. Bu olayda, Sony, Çin kotalarını ve sansür kısıtlamalarını aşmak için Pekin merkezli bir pazarlama şirketini (DMG) kullanmış ve bu şirket Çin'de dağıtım güvence altına almak için rüşvetler vermiştir. Sony'nin bilgisayarlarının hacklenmesi sonucunda bu rüşvet belgeleri ortaya çıkmıştır. Sony, bu olaydan sonra, Hindistan'daki hükümet görevlilerine dolandırıcılık veya aşırı komisyon verilip verilmediğini kontrol etmek için, Ernst & Young'un yardımıyla bir iç çalışma yaptırmış ve bu çalışma sonucunda Hindistan'da da, potansiyel bir yolsuzluk olduğu tespit edilmiştir. Aynı şekilde, DreamWorks, Çin pazarında kendilerine yer açmak ve özel dağıtım haklarını güvence altına almak ve Çin'li görevlileri ABD'ne getirmek için para ödemekle suçlandı. Disney'de, Şangay'da açılacak tema parkın inşası, izinleri ve bazı ayrıcalıklar karşılığında yabancı hükümet görevlilerine rüşvet vermekle suçlanmış ve cezaya çarptırılmıştır. News Corp. ve Yönetim Kurulu Başkanı Rupert Murdoch ile birlikte bir çok şirketi, FCPA'nın rüşvetle ilgili maddelerini ihlal ettiği gerekçesiyle DOJ tarafından araştırılmıştır. Yapılan araştırmada, polise rüşvet vermek, telefon hacklemek ve dinlemek suçlarından hem FCPA hem de Birleşik Krallık Rüşvet Yasası'nı, ayrıca açıklanamayan ödemeler nedeniyle de FCPA'nın muhasebe hükümlerinin ihlal edildiği sonucuna varılmıştır.

FCPA bugün uluslararası alanda en etkin yolsuzluk karşıtı yasa olarak uygulanmakla beraber bazı konularda eleştirilere tabi tutulmaktadır. Koehler'e (2019) göre, FCPA soruşturmaları çok uzun sürmekte ve buda adaletin gecikmesine yol açmaktadır. Bu nedenle, hızlı bir FCPA uygulaması, yolsuzluğun denizaşırı ülkelerdeki sinsi ve aşındırıcı etkisini azaltıcı bir etkiye sahip olabilir. Bir diğeri, FCPA'nın, kurumsal uygulaması ile bireysel uygulaması arasındaki boşluktur. Bu nedenle, kurumsal FCPA soruşturmalarının yaklaşık %80'i şirket çalışanlarına karşı bireysel suçlamalardan yoksundur. Önemli bir eleştiri noktası da, şirketlere yargılama öncesi tanınan uzlaşma hakkıdır. Özetle, FCPA soruşturmaları çok az veya hiç adli incelemeye tabi tutulmadığı gerekçesiyle eleştirilmektedir. Son bir eleştiri noktası da, FCPA'nın yabancı şirketlerin iş yapmasını kısıtlayacak bir araç olarak kullanılması yönündedir. Smith ve Parling'e (2012) göre, Daimler soruşturması buna bariz bir örnektir. Daimler'in büyük ABD'li rakipleri General Motors ve Ford, dünyadaki aynı yüksek riskli ülkelerde aynı tür dağıtım ağları aracılığıyla aynı tür araçları büyük ölçüde satmalarına rağmen, hiçbir zaman bir FCPA uygulama eylemine konu olmamışlardır. Yine, 2010 yılındaki yirmi soruşturmanın on bir tanesi ABD dışındaki şirketlerden oluşmakta ve toplam cezalarında % 94'ü bu şirketlere kesilmiş olup bugüne kadar en yüksek on FCPA cezasından dokuzu da yabancı şirketler tarafından ödenmiştir.

FCPA'nın ABD'ye sermaye akışını ve ABD'li şirketleri uluslararası rekabette rakipleri karşısında zayıf duruma düşürdüğüne dair eleştirilerde bulunmakla beraber bu konuda bir fikir birliği yoktur. Bu iddia sahipleri, yolsuzlukla mücadelede karşılıklılık ilkesi geçerli olmadığında, bu konuda ciddi yasal ve idari düzenlemeler getiren ülkelerin aleyhine sonuçlar verdiğini ileri sürmektedirler. Bu görüşü desteklemek üzere, FCPA nedeniyle, Amerikan şirketlerinin rekabet gücünün zayıfladığı, ticari işlemlerde rüşvet ve yolsuzlukların azalmadığını tespit eden bir çalışmayı örnek olarak vermektedirler. Bir başka iddia ise, yabancı özel ihraççılara karşı sıkı bir FCPA uygulaması nedeniyle, ABD sermaye piyasalarına daha az yabancı şirket gelmektedir. Bu nedenle, Daimler gibi bazı yabancı özel ihraççılar ABD borsalarından ayrılmışlardır. Benzer şekilde, Başkan Donald Trump, ABD Hukuk Reformu Odası Enstitüsü, SEC Başkanı Jay Clayton, FCPA'nın, ABD'li işletmeleri yasaya tabi olmayan yabancı rakiplerden daha az rekabetçi hale getirdiğini savunmaktadırlar. Ancak yapılan son çalışmalar yukarıdaki iddiaları doğrulamamaktadır. Örneğin, 850 milyon doların üzerindeki FCPA tarihinin en büyük cezası, Mart 2019'te Rusya merkezli Mobil TeleSystems'e kesilmiştir. Yine, FCPA tarihindeki en büyük on parasal ceza tutarının

sekizi, diğer yabancı yargı alanlarının yanı sıra Fransa, İsrail, Rusya, Singapur ve Birleşik Krallık'ta bulunan şirketleri içermektedir. 2017'de FCPA davalarında mahkum edilen yirmi üç kişiden on beşi ABD vatandaşı değildir. Mutlak anlamda, yabancı şirketlere karşı 2004'ten 2018'e kadar kesilen cezalar, yerli şirketler için 3,4 milyar dolar iken, yabancı şirketler için bu tutar 7,8 milyar dolardır. Her bir dolarlık işlem bazında baktığımızda da, yerli şirketlerin ortalama olarak FCPA cezaları için ödediği her bir dolar için, yabancı şirketler 2.24 dolar ödemiştir. Bu nedenle yasanın, ABD dışındaki şirketler üzerindeki bu orantısız etkisi, bazı yabancı gözlemciler tarafından FCPA'yı ABD için bir dezavantaj yerine ekonomik milliyetçilik aracı olarak değerlendirilmesine yol açmıştır. (Ağca,2008; Smith ve Parling, 2012; Diamant, Sullivan, Smith, 2019)

Smith ve Parling'e (2012) göre, FCPA'nın yabancı şirketler açısından uygulanmasındaki yanlış algılamının önüne geçilmesi için; bir yabancı şirket ile ilgili bir yolsuzluk soruşturmasında, şirketin kendi ülkesi şirketi soruşturmak istiyorsa, ABD soruşturmada geri çekilmelidir. Böylece, yabancı ulusların egemenliğine saygı gösterilmiş ve ABD'nin davranışlarının ağır veya aşırı erişim olarak tasvir edilme riski azalmış olur. Bir diğer yol ise, yabancı şirketin ülkesindeki yolsuzlukla ilgili kurumla irtibata geçilerek, soruşturmayı ilgili ülkenin başlatmasına fırsat verilmelidir. SEC ve DOJ'UN ABD şirketlerinin yabancı rakiplerini haksız bir şekilde hedef aldığı eleştirisini önlemenin bir yolu, incelenecek şirketin bulunduğu sektörde neyin rüşvet olarak kabul edildiğine dair bilgi sahibi olunması gereklidir. Son olarak ta, yürütülen bu uluslararası soruşturmalarda, uluslararası veri gizliliği yasalarına saygılı bir şekilde yapmanın yolları bulunmalıdır.

2. Yolsuzluk vakaları ile ilgili örnekler

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de çeşitli rüşvet ve yolsuzluk vakaları görülmüş olup, özellikle ülkenin liberalleşme politikalarının başladığı 1980'lerden bu yana daha görünür olmaya başlamıştır. Bunlara örnek olarak, Devlet Bakanı İsmail Özdağlar'ın adının karıştığı rüşvet yolsuzluğu, F-16 savaş uçağı alımıyla ilgili rüşvet olayı, İstanbul Bankası yolsuzluğu, Jaguar Olayı, Karayolları Yolsuzluğu, İSKİ yolsuzluğu, İLKSAN yolsuzluğu, TÜRK BANK yolsuzluğu, Hayali İhracat yolsuzlukları sayılabilir. Yukarıda da ifade edildiği üzere, liberalleşme ile başlayan dışa açık ekonomik yapılanma ve dönüşüm sürecinin bir gereği olarak izlenen teşvik, kredi ve fon politikaları iktisadi büyümeyi desteklemekle beraber, bu alandaki denetim eksiklikleri yolsuzluklara yardımcı olmuştur. Türkiye'de yolsuzluklarla ilgili olarak genel anlamda kamu görevlileri ve siyasilere karıştıkları işlemler gündemi daha fazla meşgul etmektedir. Kamu görevlilerine verilen rüşvetlerin genellikle, lisans ve gümrük işlemlerinin kolaylaştırılması, ihalelerin kazanılması veya bazı kamu hizmetlerinden yararlanma karşılığında olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye'deki şirketler yıllık gelirlerinin yaklaşık %2,5'ini rüşvet olarak verirken bu oran, Arnavutluk'ta %4, Romanya'da %3, Letonya'da yaklaşık %1'dir. Türkiye'de en fazla rüşvet verilen alan % 22,6 ile gümrük işlemleri, %21,6 lisans işlemleri, %21 kamu sözleşmeleri ve %14 çeşitli kamu hizmetlerinin sağlanması karşılığında verilmektedir. 2011 yılı Rüşvet Ödeyenler Endeksi'ne göre, Türkiye, 28 ülke arasında 19. Sıradadır. Özelleştirme işlemleri de önemli bir yolsuzluk alanı olarak görülmektedir. Örneğin, Sayıştay'ın 2012 yılında hazırlanmış olduğu TEDAŞ Özelleştirmesi ile ilgili raporunda, kurumun cari hesaplarında yer alan toplam 171 milyon TL'nin değerlendirilme aşamasında dikkate alınmadığı, özelleştirmeden üç ay önce elektrik kullanımının eksik beyan edildiği ve özelleştirme sonrasında ise beyanın düzeltilerek kamudan özel sektöre kaynak aktarıldığı ifade edilmektedir. Benzer şekilde Rusya'da, Gazprom'un özelleştirmesi sırasında, özellikle siyasi gücü elinde bulunduran ya da yakın olan kişiler ve hatta bankalar " hisse karşılığı borç" şeklinde çok düşük fiyatlardan ele geçirmiş oldukları Gazprom hisseleri sayesinde, özelleştirme sonrasında çok büyük kazançlar elde etmişlerdir. Kalkınmada öncelikli yöreler için verilen teşvik kredileri de, amacına uygun kullanılmamak suretiyle büyük yolsuzluklara neden olmuştur. Ülkemizde, kamu dışında en fazla yolsuzluk iddiaları da inşaat sektörüne yöneliktir (Özsemerci,2003; TEPAV,2006; Ağca,2008; Nişancı, 2014; TESEV,2014; Özarslan ve Görgülü, 2016).

Latimer'e (2017) göre, Avustralya'da, yolsuzlukla ilgili ilk yabancı rüşvet kovuşturması 2011 yılındaki, Avustralya Rezerv Bankası'na (RBA) bağlı büyük çaplı yolsuzlukla ilgilidir. Bu olayda, Avustralya Federal Polisi (AFP), RBA, Securrency International Pty Ltd ve Note Printing Australia Limited'e ait iki Avustralya şirketini ve altı kişiyi, 1999-2005 yılları arasında Endonezya, Malezya ve Vietnam'daki yabancı yetkililere Avustralya'nın polimer banknot teknolojisini kullanarak 17 milyon AUD tutarına kadar rüşvet ödemekle suçlamıştır. Avustralya'nın şu ana kadarki en büyük yabancı rüşvet davası ise, BM yaptırımlarına ve Avustralya yasalarına aykırı olarak Avustralya Buğday Kurulu'nun, Irak'la yapmış olduğu kazançlı buğday sözleşmeleri karşılığında Irak Hükümeti'nden alınan ödemelerin "iç nakliye maliyetleri" (221,7 milyon AUD) olarak gösterilmesidir.

Uluslararası anlaşmalar bilindiği üzere, çok uluslu şirketlerin ister doğrudan isterse dolaylı olarak bağlı ortaklıkları, iştirakleri, tedarikçileri, danışmanları veya çalışanları tarafından olsun karışmış oldukları rüşvet ve yolsuzluklardan dolayı kurumsal sorumluluklarını öngörmektedir. Bueno (2017), bu tür bir yolsuzluk olayına, Fransız çok uluslu taşımacılık şirketi Alstom, İsviçre şirketi Ameropa, Florida merkezli PBSJ International ve Bristol – Myers Squibb (BMS) yi örnek olarak vermektedir. Alstom hem İsviçre hem de ABD'de FCPA kapsamında soruşturmaya uğramıştır. İsviçre'deki olayda Alstom, yabancı ülkelerdeki projeleri güvence altına almak ve desteklemek için anlaşmış olduğu yabancı danışmanları aracılığıyla, İsviçre yan kuruluşu Alstom Schweiz AG üzerinden, Letonya, Tunus ve Malezya'daki sözleşmeleri yasadışı bir şekilde almak için verilen rüşveti engellemediği için cezalandırılmıştır. İsviçre Başsavcılığı, İsviçre yan kuruluşunun, yetersiz yönetimi nedeniyle İsviçre Ceza Kanunu'nun 102(2) maddesine göre kurumsal sorumluluğunu tetiklediğine karar vererek, 36,4 milyon CHF tazminat ve 2,5 milyon CHF ceza vererek davayı sonuçlandırmıştır. ABD'de de, FCPA kapsamında incelemeye alınan Alstom, yapılan yargılamada, Endonezya, Suudi Arabistan, Mısır ve Bahamalar'da yabancı yetkililere yapılacak uygunsuz ödemeleri gizlemek için danışmanlar tuttuğu tespit edilmiş ve 772,3 milyon USD ceza para cezasına çarptırılmıştır. ABD'de bir başka örnek ise, Florida merkezli PBSJ International ve PBSJ Florida adlı inşaat şirketlerinin Katar ve Fas'taki iki geliştirme projesinde, ihaleyi açan şirkete verilen rüşvetle ilgilidir. Bu olayda verilen rüşvetlerin proje teklifinin ilk maliyetleri içinde gizlendiğinin tespit edilmesi üzerine, ana şirket toplam 3.407.875 USD tutarında yaptırım ödemeyi kabul etmiştir. Ameropa olayında ise şirket, yan kuruluşu tarafından 2007 yılında, Libya gübre pazarına girmek için Libya Petrol Bakanı'na 1,5 milyon USD rüşvet verdiği gerekçesiyle 750.000 CHF'lik bir para cezasına mahkum edilmiştir. Bu olayda Başsavcılık, bağlı ortak tarafından ana ortaklığın, iç düzenlemeleri, direktifleri ve davranış kurallarının ihlal edildiğini, bir uyum görevlisinin işe alınmadığını ve belirli bir eğitim programının uygulanmadığını tespit etmiş ve bağlı ortaklığın, Libya'daki rüşvetin önlenmesi için gerekli ve makul örgütsel önlemleri almadığı sonucuna varmıştır. Bir diğer örnekte, Bristol-Myers Squibb Co'nun (BMS) yabancı yan kuruluşu BMS China çalışanlarının, satışlarını kısmen sağlık hizmeti sunucularına ve diğer hükümet yetkililerine reçeteler ve ilaç listeleri karşılığında nakit ve diğer teşvikler sağlayarak gerçekleştirmeleri nedeniyle, toplam 14.692.000 USD ödemek zorunda kalmıştır.

Perkins'e (2009) göre, Endonezya, yolsuzluğun en fazla olduğu ülkelerden biri olarak bilinmektedir ve yapılan araştırmalarda bunu doğrulamaktadır. Bu konuda verilebilecek en iyi örneklerden biri, Stone& Webster adlı bir şirketin Endonezya'da alacağı büyük bir ihale karşılığında, Başkan Suharto'nun akrabalarından birine yapacağı, 147 milyon dolarlık komisyonla ilgili şirket içi yazışmaların ortaya çıkmasıdır. Endonezya'da, yolsuzlukları besleyen faktörlerden biride, ordunun ihtiyaçlarının finanse edilmesi için özel sektörden talep edilen yardımlardır. Bu da, sık sık yabancı maden ve enerji şirketlerine başvurulmasına ve böylece askeri kurumların kamu denetiminden uzak şeffaf olmayan bir şekilde hareket etmesine imkan vermektedir. Kadir'e (2019) göre, Endonezya Yolsuzlukla Mücadele Yasası, yolsuzluktan suçlu olduğu kanıtlanan şirketlere verilecek başlıca cezanın para cezası olduğunu öngörmektedir. Bu cezalar arasında şirketin mal varlıklarına el konulması, tazminat ödeme yükümlülüğü, işin tamamen veya kısmen

kapatılması veya hakların iptali ile yolsuzluktan elde edilen toplam mal varlığının iadesi bulunmaktadır. Bu kapsamda, Yolsuzluk Tasfiye Komisyonu ("KPK"), Nusa Konstruksi Enjiniring (NKE) adlı bir şirket aleyhine hükümetin açmış olduğu iki inşaat projesine ait ihalelerde yolsuzluk yaptığı gerekçesiyle başlattığı soruşturma sonunda, şirketin eski yöneticisini kamu görevlilerine rüşvet vermek ve ihale yolsuzluğundan suçlu bularak dört yıl sekiz ay hapis ve 250 milyon IDR para cezasına ve NKE'yi de, iki projedeki yolsuzluktan dolayı 14,48 milyar IDR ve 33,42 milyar IDR tutarında tazminat ödemesine karar vermiştir. Ayrıca, bu iki proje de dahil olmak üzere toplam sekiz hükümet inşaat projesinde NKE'yi yasaklı ilan etmiştir.

Deom'a (2017) göre, yolsuzlukla mücadele de sık sık lider olarak gösterilen Alman şirketlerinin birçok yolsuzluk olayında gündeme gelmesi özellikle üzerinde durulması gereken bir unsurdur. Örneğin, Siemens, cep telefonu şebekesinin yenilenmesi projesinde Yunan kamu görevlilerine rüşvet vermektan suçlu bulunmuş ve yaklaşık 70 milyon Avro ceza ödemek zorunda kalmıştır. Aynı şekilde, Alman firmaları olan Daimler ve Rheinmetal, Yunanistan'da kârlı sözleşmeler yapmak için rüşvet vermektan suçlu bulunmuşlardır. 2011 yılında, Yunanistan için rüşvet kaynaklı kayıpların iki milyar avro olduğu tahmin edilmektedir. TEPAV'a (2006) göre, Almanya'da, yolsuzluk olaylarının en çok görüldüğü sektörler inşaat ve sağlık sektörleri olup bunu politik alanda, özellikle de partilerin finansmanı ile ilgili konular takip etmektedir.

Trilyonlarca dolarla ifade edilen yolsuzluktan elde edilen gelirlerin sisteme girebilmesi için mutlaka finans sistemi ile birlikte çalışmaları gerektiği açıktır. Bu nedenle, dünyanın en önemli finans kuruluşları arasında yer alan, JP Morgan, Citibank, Goldman Sachs, Bank of America, Citigroup, BNP Paribas, Credit Suisse, Standard Chartered, Deutsche Morgan Grenfell, Commerzbank ve Hindistan Bankası v.b. bankaların adı sık sık bu tür yolsuzluk haberlerine konu olmaktadır. Bu bankalar, 2009'dan bu yana yaptıkları yolsuzluklar nedeniyle 30 milyar dolardan daha fazla, ceza, tazminat ve geri ödeme yapmak zorunda kalmışlardır. Bu kadar büyük cezalara rağmen bu bankalar, hem daha yüksek komisyon oranları hem de daha yüksek faiz oranları nedeniyle bu işlemlere aracılık etmektedirler. Yolsuzlukla ilgili kullanılan araçlardan biride off shore bankalardır. Bu bankalar üzerinde etkili bir denetim mekanizması sağlanamadığı için, yolsuzluk, suiistimal, vergi kaçırma gibi sorunlarla mücadele etmek çok mümkün görünmemektedir. Yapılan tahminlere göre, yaklaşık 10 yılda, yoksul ülkelerden Batı'ya 5 trilyon dolar anapara transferi yapılmış ve her yıl yaklaşık 1 trilyon dolar kara para aklanmakta ve bu paraların yarısı gelişmekte olan ülkelere gelmektedir. İngiltere Hükümeti'nin tahminlerine göre, tüm dünya ticaretinin yarısı offshore hesaplar üzerindeki vergi cennetleri üzerinden geçmekte ve muazzam boyutta bir kar aklaması yapılmaktadır. Yolsuzluklarla ilgili ciddi anlamda eleştiri alan kurumlardan biride Dünya Bankası'dır. Bankanın 2004 yılı raporunda, verilen yaklaşık 500 milyar dolarlık kredinin 100 milyar dolarlık kısmının, yolsuzluk ve yozlaşmış hükümetlere açılan krediler olduğu ve bu tutarların ise tahsilinin şüpheli olduğu belirtilmektedir. Diğer yandan bu kredilerin yoksul ve gelişmekte olan ülkelere halkın yaşam şartlarını iyileştirmekten ziyade, devlet memurlarının kişisel servetlerinin artırılmasına hizmet ettiği de iddia edilmektedir. Finansal işlemler yanında, mali yolsuzluk alanı da, en az diğer alanlardaki yolsuzluklar kadar geniş ve büyük tutarlara işaret etmektedir. Bu konuya örnek olarak ta, Lüksemburg vergi daireleri yoluyla, Apple, Amazon ve Ikea gibi uluslararası şirketlere verilen vergi avantajları gösterilebilir. ((Ağca, 2008; Christensen, 2009; Berkman, 2009; Kern, 2009; Deom, 2017 Rickards, 2018)

Büyük enerji ve altyapı projeleri de yolsuzluk yapmak isteyenler için elverişli bir araçtır ve sık sık kullanılmaktadır. OECD'nin bir çalışmasına göre en fazla rüşvet % 19 ile alt yapı, % 15 ile inşaat ve % 15 ile ulaşım sektörlerinde görülmektedir. Bu sektörlerdeki yolsuzluk nedenleri arasında, proje döngüsünün karmaşıklığı, projelerin tekliği, zayıf yönetim sistemleri ve bu projelerin şeffaflık yerine gizlilik içinde yürütülmesini sayabiliriz. Bu konuda Filipinler'de yapılacak olan nükleer santral ihalesinin, General Elektrik tarafından çok daha uygun fiyat verilmiş olmasına rağmen ihalenin iki katı fiyat veren Westinghouse'a verilmesi iyi bir örnektir. Bu işin alınması konusundaki yardımlarından dolayı Marcos'un arkadaşı Disini'ye 80 milyon dolar ödenmiş ve bu tutarın % 95'i dah sonra Marcos'un hesaplarına aktarılmıştır. Pakistan'daki yolsuzlukların düzeyi

büyük ölçüde mega yolsuzluk olarak adlandırılan kalkınma ve tedarik projelerinde görülmekte olup, küçük yolsuzluk olarak tanımlanabilecek olanlar ise günlük işlerde devlet dairelerinde görülmektedir. Pakistan’da yapılan bir çalışmada, katılımcıların %88,2’si yolsuzluk açısından en problemlili alan olarak hükümet sözleşmelerini göstermiş ve bir devlet sözleşmesini güvence altına alması beklenen hediye değeri, sözleşme değerinin % 8.2’si olarak tahmin edilmiştir. İnşaat sektöründeki yolsuzlukların nedenleri üzerine yapılan bir çalışmada, sektörde yolsuzluğa neden olan kırk dört farklı neden tespit edilmiştir. En fazla karşılaşılan ilk on nedene baktığımızda; kötü mesleki etik standart, yakın ilişkiler, olumsuz sanayi ve çalışma koşulları, negatif rol modelleri, sıkı denetim eksikliği, yetersiz yaptırımlar, kişisel açgözlülük, hatalı düzenleme sistemi, kural ve yasalardaki eksiklikler, altyapı projelerinin niteliği olduğu görmekteyiz. Her sektörde olduğu gibi, inşaat sektöründe de yolsuzluğun gerçek maliyetini tespit etmek zor olmakla beraber, 2009 yılında yapılan bir çalışmada tahmini zararın yıllık yaklaşık 500 milyar ABD Doları ve toplam iş hacminin yaklaşık % 10’u olduğu belirtilmektedir (Augustine, 2009; Owusu vd., 2017; Sobjak,2018; Khan, 2018; Saenz ve Brown, 2018).

Ağca’ya (2008) göre, siyasetin finansmanı konusu da önemli bir yolsuzluk alanı olarak görülmektedir. Örneğin, Fransa’da 1971 yılında partilerin mal varlığı artışlarını kontrol edecek bir yasal mekanizma bulunmuyordu. Mitterrand’ın Sosyalist Partisi, tüm Fransa’yı baştan aşağı yenilemek vaadi ile yola çıkınca bu yatırım hamlelerini yapacak teknik desteklerin alınacağı URBA adlı bir şirket kurmuş ve iktidara geldiğinde de, mahalli idareleri bu teknik desteği almak üzere bu şirkete yönlendirmiştir. Daha sonra, URBA’nın hesapları üzerinde yapılan incelemelerde, şirketin paralarının bir kısmının Mitterrand’ın seçim çalışmalarında kullanıldığı ve bir kısmının da şahsi hesaplarına aktarıldığı yönünde ciddi iddialar ortaya atılmış olmasına rağmen yapılan sorgulamalardan bir sonuç alınmamıştır. Diğer yandan, kamuoyu baskısının olmadığı veya ulusal gizlilik gibi alanlarda yolsuzluk iddiaları daha fazla görülebilmektedir. Örneğin; Almanya’da askeri harcamalar ve İtalya’da cezaevlerinin yapım maliyetlerinin ulusal gizlilik nedeni ile kamuoyuna açıklanmadığı olaylarda, rüşvet iddialarının çok arttığı belirtilmektedir.

Berkman’a (2009) göre, yolsuzluk türlerinden biride, yapılacak olan ihaleyi birkaç parçaya bölmek ve ihaleye giren bazı firmaların gizlenmesidir. Buna örnek olarak, Nijerya’da, Dünya Bankası tarafından finanse edilecek Ulusal Üniversiteler Komisyonu’nun 25 milyon dolarlık ihalesi örnek olarak verilebilir. İhaleye giren İngiliz firması % 15 komisyon karşılığında ihalenin kendilerinde kalabileceği yönünde bir teklifi kabul etmeyince, ihale tek bir şirkete verilmek yerine, % 50 İngiliz, % 15 Amerikalı, %20-%15 oranında Nijeryalı firmalar olmak üzere dörde bölünmüştür. Sonuçta Dünya Bankası’na ihalenin İngiliz firması tarafından kazanıldığı bildirilmiş ve banka tarafından da ihale onaylanmıştır. Ancak bankaya, taşeron olarak belirlenen üç firma bildirilmeyerek, ihale bedelinin % 35’i kadar tutar aslında hiçbir mal teslimi yapılmadan 8,75 milyon dolar Nijeryalı taşeron şirketler aracılığı ile haksız bir şekilde birilerine aktarılmıştır.

Ağca’ya (2008) göre, yolsuzluklar maalesef birçok ülkede ve birçok toplumda görülmele beraber yolsuzlukların yapıldığı sektör ve kurumlar değişmektedir. Örneğin, Fransa ve Malezya’da inşaat sektörü, Uganda’da eğitim, Malezya, Nepal ve Papua Yeni Gine’de polis, Japonya’da parlamento, Brezilya, Burkina Faso, Ekvator, İsrail ve Nepal’de yargı, Yunanistan’da, ise kilise yolsuzlukları gündemdedir. Yolsuzluğun yaygın olduğu sektörlerden biri de sağlık sektörüdür. Trilyonlarca dolarlık bir pazar olan sağlık harcamaları açısından bakıldığında, ABD’de bütçenin % 15’i oranındaki sağlık harcamalarının %5-10 arasındaki bir tutarının Medicare ve Medicaid programlarına yapılan fazla ödeme ile yok edilmekte yani yolsuzluğa kurban gitmektedir. Yine benzer şekilde, Kamboçya’da sağlık harcamalarının % 5’i daha merkezi bütçeden çıkmadan yolsuzluk nedeni ile kaybolmaktadır. Uluslararası Şeffaflık Örgütü’nün 2006 Küresel Yolsuzluk Raporu’nda, İngiltere’de sağlık alanında yapılan yolsuzluk önleyici çalışmalar nedeniyle 170 milyon sterlin tasarruf yapıldığı ve bu para ile 10 hastane yapılabileceği belirtilmektedir.

Uluslararası denetim, vergi ve danışmanlık şirketi olan PWC’nin, dünya genelinde yaptığı bir araştırmaya göre, her 100 şirketten 40’ının kamuda rüşvet vermediği için ihaleleri kaybettiği,

yöneticilerin %63'ünün yolsuzluk ya da yolsuzluk girişimiyle karşılaştığı, %45'inin yolsuzluk riskinden ötürü spesifik bir pazara giremediği ya da belirli bir iş fırsatını değerlendiremediği, %42'sinin rakiplerinin rüşvet ödediğine inandıkları ve yalnızca %22'sinin şirketlerindeki yolsuzluk karşıtı programların etkili olduğunu düşündükleri belirtilmektedir. Benzer şekilde denetçilerle yapılan bir çalışmada, şirketlerin muhasebe departmanı çalışanlarının şirkete ait paraları kendi hesaplarına aktardıkları, şirket ortaklarının birbirlerinden mal kaçırdıkları, belgelerde tahrifat yaptıkları ve vergi ile ilgili yolsuzluklar yaptıkları tespit edilmiştir (Ağca, 2008; Özkalkan,2019).

Hükümetler, uluslararası finansman ve yardım kuruluşları tarafından az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere çeşitli şekillerde kredi veya hibe şeklinde yardımlar yapılmaktadır. Bu yardımlar, altyapı, sağlık, eğitim, tarımsal gelişmeyi destekleme v.b. alanlarda olabilmektedir. Bu tür yardımların artması, bu alandaki sözleşme yolsuzluklarını da beraberinde getirmektedir. Örneğin Afganistan'da, 2011 yılında, ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID) tarafından desteklenen Afganistan çiftlik hizmeti İttifak projesinin iki yüklenicisinin çalışanları çaldıkları 10.000 dolar için sahte evrak düzenledikleri gerekçesiyle üç yıl hapse mahkum olmuşlardır. 2018 yılı, Global İnsani Yardım (GHA) Raporu'na göre, 2018 yılında insani amaçlı yapılan yardımların tutarı 27,3 milyar USD ve Kalkınma İnsiyatifi'nin 2018 raporuna göre de ekonomik yardımların tutarı 144 milyar USD'dir. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Ban Ki Moon 2012 yılında yaptığı bir konuşmada, insani yardım sektörünün de yolsuzluk riskinden muaf olmadığını ve 2011 yılında yapılan yardımların % 30'unun yerine ulaşmadığını ifade etmiştir. OECD tarafından yayınlanan 2005 Paris Yardım Etkinliği Bildirgesi, bu problemlerin çözümü için kamu fonlarının kullanımında soruşturma, hukuki tazminat, hesap verebilirlik ve şeffaflık sistemlerinin geliştirilmesini önermektedir (Ait-Mohamed Parent, 2018, Anjum 2019).

Yolsuzluk ve rüşvet bütün hukuk sistemlerinde, ahlak ve etik teorilerinde, şirket prosedürleri ve uygulamalarında ve tüm yasal düzenlemelerde yasak ve kabul edilemez bir kavram veya davranış olarak kabul edilmesine rağmen, hala bu kadar yaygın kullanımının nedeni, şirketler tarafından bir kazanma stratejisi olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. Örneğin, 1970'lerde iflasın eşliğinde olan Lockheed, All Nippon Airlines'a satılacak uçaklar için 12 milyon dolar rüşvet vermiştir. Lockheed Başkanı, şirketi ayakta tutmak için bunu yapmak zorundaydık diye açıklama yapmıştır. Benzer şekilde Siemens'in bir yöneticisi, 2006 yılında rüşvetle mücadele yasalarına aykırı hareket ettiği gerekçesi ile ödemiş oldukları 1,6 milyar dolar ceza ile ilgili yaptığı açıklamada, bu ödemelerin yapılması gerektiğini, aksi takdirde şirketin mahvolacağını ifade etmiştir. Bir diğer örnekte, Wall- Mart tarafından Meksika'da hassas bir arkeolojik alanda açılacak marketle ilgili rüşvet verme iddiaları da kazanma stratejisi olarak değerlendirilebiliriz (Cragg,2016; Hess,2018)

3. Yolsuzlukları önlemek için yapılması gerekenler

Yolsuzluğun önlenmesi için kurulacak bir sistemin dört belirgin özelliğinin olması gerektiği söylenebilir. Bunlardan birincisi, OECD'nin de önerdiği şekilde, risk yaklaşımli olmasıdır. Bunun için, yolsuzluk risk faktörleri tanımlanmalı ve risk izleme ve kontrol önlemleri tasarlanmalıdır. İkincisi, kuruluş içindeki yolsuzluğu önlemeye yönelik yapıcı bir yaklaşım ve üst yönetim desteği sağlanmalıdır. Üçüncüsü, operasyon bazında, kısa, orta ve uzun vadeli yolsuzlukla mücadele eylem prosedürleri oluşturmalı. Son olarak, oluşturulan model test edilmelidir. Ancak, PWC (2018) 2018 Küresel Ekonomik Suç ve Dolandırıcılık Araştırması'na göre işletmelerin birçoğu risk yaklaşımını uygulamamaktadır. Araştırmaya katılan küresel şirketlerin sadece %54'ü son 2 yıl içinde genel bir dolandırıcılık veya ekonomik suç risk değerlendirmesi, yarısından azı siber suç risk değerlendirmesi, üçte birinden azı rüşvet ve yolsuzlukla mücadele, kara para aklama, yaptırım ve ihracat kontrolleri alanlarında risk değerlendirmesi yaptığını belirtmektedir. Kurum içinde işlenen ekonomik suç riskleri giderek artmakta olup, 2016'da %46'dan 2018'de %52'ye ve üst yönetime atfedilen suçlarda, %16'dan %24'e çıkmıştır. PWC anketine göre, bu yolsuzlukların önlenmesinde, gelişmekte olan bölgelerdeki şirketlerin %27'si, gelişmiş bölgelerdeki şirketlerinde

%22'si yapay zekayı kullandıklarını veya kullanmayı planladıklarını belirtmişlerdir (Parisi ve Clementucci, 2018; PWC,2018).

Latimer'e (2017) göre, rüşveti önlemenin en etkili yollarından biri, rüşveti kolaylaştıran iş kültürlerini değiştirmektir. Avustralya'nın Yönetişim Risk Uyumluluk Enstitüsü (GRC)'ne göre rüşvetle mücadelede başarılı olmak isteyen kuruluşların, dürüstlük, etik ve bağlılık kültürü ile yönetimin liderliğini bir bütünlük ve uyum kültürü içinde sürdürmeleri gerekir, aksi takdirde başarılı olmak mümkün olmaz. Bu nedenle, OECD'nin İyi Uygulama kılavuz ilkeleri de, iç kontroller, etik ve uyum konusuna dikkat çekmektedir.

Markos ve Hoang'a (2018) göre, yolsuzlukla mücadele için özel sektör ve STK'ların işbirliğini destekleyici kurumların varlığı önemlidir. Bu nedenle, yolsuzlukla mücadelede bireysel çalışmalardan ziyade, hem işletmelerin hem de STK'ların birlikte çalışmaları büyük bir önem arz etmektedir. Ayrıca, yolsuzlukla ilgili yasal düzenlemelerin istenilen düzeyde uygulanması gerekmektedir. Bunun için, yargı sisteminin etkinleştirilmesi ve kamu yönetiminde yapısal reformlar yapılması gerekmektedir.

Yolsuzlukla ilgili mücadeleyi hukuki bir zeminde yürütebilmek ve belirsizliği ortadan kaldırmak adına bu alanda yasal düzenleme yapılması önemlidir. Aksi takdirde gerek yargı sisteminde ve gerekse kamu idaresinde keyfi uygulamaların önüne geçmek mümkün olmayacaktır. Yukarıda da ifade edildiği üzere bu alanda ilk düzenlemelerden biri 1977 tarihli ABD Yabancı Yolsuzluk Yasasıdır. Yine İngiltere tarafından çıkarılan Rüşvet Yasası 2010'da bu alandaki önemli ve etkili düzenlemeler arasındadır. Örneğin, 1960'lı yılların sonlarında ve 1970'lerin başlarında Hong Kong'ta yolsuzluk en önemli problemlerden biridir. Bu problemin çözümü için, 1974'te Hong Kong Başsavcısının girişimleri ile başlatılan çalışmalar sonucunda, Rüşveti Önleme Kanunu, Bağımsız Yolsuzlukla Mücadele Komisyonu (ICAC) Kanunu ve Yolsuzluk ve Yasadışı Suçlar Kanunu çıkarılmış ve yürürlüğe konmuştur. Bu kanunlarla oluşturulan ICAC kısa bir sürede çok başarılı olmuş ve Hong Kong'ta yolsuzluk ciddi bir problem olmaktan çıkmıştır. Bunun nedenlerine baktığımızda; yargı sistemindeki bağımsızlık, kanunun uygulanması için yeterli kaynak ve profesyonel personel, güçlü bir politik taahhüt ve hesap verme sorumluluğu, güçler ayrılığı, güçlü kamuoyu desteği ve güçlü halkla ilişkiler olduğu görülmektedir. Yine benzer şekilde, Peru'da yolsuzluk ve rüşvetle mücadele için Ocak 2017'de 1352 sayılı Kanun Hükmünde Kararname çıkarılmış ve Kararname ile, tüzel kişilerin kendi adlarına veya ilişkili kişiler aracılığıyla doğrudan veya dolaylı yararları için işledikleri suçlardan sorumlu tutulacakları belirlenmiştir. Kararname kapsamında, tüzel kişiler tarafından yerli ve yabancı kamu görevlilerine, uluslararası örgütlerin yetkililerine, yolsuzluk amaçlı yapılan her türlü menfaat teminleri ve rüşvet verilmesi, kara para aklama, ülkeden başka bir ülkeye yasadışı para veya menkul kıymetlerin taşınması, devri, giriş veya çıkışı ile terörizmin finansmanı suç sayılmakta ve tüzel kişilerin sorumluluğunu gerektirmektedir. Benzer şekilde, Malezya Parlamentosu, Nisan 2018'de, Malezya Yolsuzlukla Mücadele Komisyonu Yasası (MACC)'nda yaptığı değişiklik ile yolsuzluğun önlenmesi konusunda şirketlere kurumsal sorumluluk getirmiştir. Yasanın düzenlenmesinde ABD ve İngiltere düzenlemeleri esas alınmış ve bu iki ülke mevzuatları ile uyumlu hale getirilmesi amaçlanmıştır. (TEPAV, 2006; Tovar, 2017, <https://trident-integrity-solutions.com/corporate-liability/>, Erişim Tarihi:01.10.2019).

Yolsuzlukların önlenmesi açısından, yolsuzlukla ilgili yasaların etkin bir caydırıcılık ve önleyicilik vasfına sahip olmaları gerekir. Ancak TEPAV'a (2008) göre, yolsuzluk suçlarına verilen cezalar, işlenen fiil ve yol açtığı zarara karşılık yetersiz kalmakta yani caydırıcı etkiden mahrum bulunmaktadır. Özellikle kamu görevlilerine verilen cezalarda, yargılama sırasında bazı suç unsurlarının oluşmadığı gerekçesiyle sıklıkla görevi kötüye kullanma suçuna dönüşmekte ve buda verilecek cezaları hafifletmektedir. Yine bu suçlara uygulanan, emniyeti suiistimal, hileli iflas ve nitelikli dolandırıcılık gibi fillerde zamanaşımı sürelerinin uygulanması nedeniyle ortadan kalkabilmekte, bilirkişiye gidilmesi dava sürelerini uzatmakta ve (Türkiye'de) memurların yargılanabilmesi için ilgili idari merciin izninin alınması yolsuzlukla mücadele sekteye

uğramaktadır. Yolsuzlukla mücadele açısından bir diğer önemli konuda, siyasetin finansmanı konusudur. 1970'li yıllardan itibaren siyasetin finansmanında yasa dışı para girişleri olduğu bilinmektedir. Siyasetin finansmanı konusunda ciddi yasal düzenlemelerin olduğu ABD'de bile 1996 yılı Başkanlık seçimlerinde 260 milyon dolar yasa dışı para girişi olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle, siyasetin finansmanı konusunda, siyasi partilere yapılacak bağışlarla ilgili açık ve şeffaf hukuki düzenlemeler yapılmalıdır. Nitekim Avrupa Birliği'nde, konuyu gündemine almış ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 8 Nisan 2003'te siyasi partilere yardım ve seçimlerin finansmanında yolsuzluğun önlenmesi amacıyla üye devletlere tavsiye kararlarını duyurmuştur.

Bağımsız kuruluşların yolsuzlukla mücadeledeki önemi bilinen bir gerçektir. Bu amaçla 1952 yılında Singapur'da kurulan, Yolsuzluk Araştırma Bürosu'nu örnek olarak verebiliriz. Bu tür oluşumların, politik müdahalelerden, bürokratik dışsal etkilerden uzak olmaları ve özerk yapıları nedeniyle kamuoyunda yaratacakları güven sayesinde yolsuzlukla mücadelede başarılı olacakları düşünülmektedir. Bir diğer örnekte, Danimarka'da, 1973'te Kamu Savcılık Kurumu bünyesinde kurulan "Önemli Ekonomik Suçlarla İlgili Kamu Savcılığı Ofisi" dir. Bu ofis, sahtecilik, yolsuzluk, zimmet, emniyeti suiistimal, vergi suçları, şantaj, tefecilik ve içerden bilgi sızdırma konularıyla ilgili faaliyetlerde bulunmaktadır (TEPAV,2006; Ağca, 2008).

Dünya Demokrasi ve İyi Yönetim Merkezi'ne göre, yolsuzlukla mücadelede başarılı olabilmek için; devletin ekonomik faaliyetlerdeki rolünün kısıtlanması, hukukun etkinliğinin artırılması, şeffaflık, denetim ve yolsuzlukla ilgili yaptırımların artırılması ve kamu istihdam politikalarının yeniden düzenlenmesi önemlidir. Bunun yanında, özel sektör ve kamuda şeffaflığın sağlanması ve bu konuda devlet kurumlarının işbirliği yolsuzlukla mücadelenin başarısı için büyük bir öneme sahiptir. Bir alanda herhangi bir yolsuzluğun olmaması isteniyorsa bu konunun denetlenmesi gerektiği aslında herkes tarafından bilinen bir konudur. Ancak bu konunun, hem yerel hem de uluslararası kurumlar tarafından çok az ele alındığı görülmektedir. Örneğin bu alanda önemli bir yayın olan, Journal of Government Auditing dergisinde bu güne kadar (yaklaşık 18 yıl) yolsuzluk denetimi ile yapılan sorgulamada, 81 adet yayın yapıldığı dikkate alındığında, bu alandaki çalışmaların ve ilginin ne kadar az olduğu görülmektedir. (TEPAV,2006; Ağca,2008; Özarslan ve Görgülü, 2016; <http://intosajournal.org/?s=about+corruption+auditing>, Erişim Tarihi:11.04.2020).

Yolsuzlukla mücadele çalışmalarında uluslararası örgütler tarafından yayınlanmış sözleşmeler ve uygulama rehberlerinden yararlanmak ve gerekli düzenlemeleri yapmak ülkelere hem ciddi bir zaman hem de önemli bir know - how sağlamaktadır. Bu alanda, OECD Çok Uluslu Şirketler Rehberi, ana şirketin bağlı ortaklık ve iştirakleri, tedarikçileri ve çalışanları da dahil olmak üzere ilişkili bireylerden yurtdışı yolsuzluk suçlarından kaçınmaları için alınacak önlemler konusunda çok önemli bir kaynaktır. Yine, Uluslararası Standartlar Örgütü (ISO)'nun yayınlamış olduğu, rüşvetle mücadele yönetim sistemi standardı ISO 37001 şirketlere yardımcı olacak önemli bir standarttır. Bu konuda çalışan kuruluşlardan biride, Milletlerarası Ticaret Odası (ICC) dir. ICC, 1977 gibi erken bir tarihte, "İrtikap ve Rüşvetle Mücadeleye İlişkin Davranış Kuralları" nı yayınlayan ilk iş dünyası örgütü olmuş ve OECD, BM gibi kuruluşlar tarafından yayınlanan uluslararası yasal belgeleri yansıtmak üzere 1996, 1999 ve 2005 yıllarında güncellemiştir. ICC'ye göre, yolsuzlukla mücadele, kurumsal sorumluluk ve iyi kurumsal yönetişimin merkezinde yer almakta olup, süreklilik gerektiren bir süreçtir. ICC kuralları, bir işletmeye geçerli ulusal mevzuat ve başlıca uluslararası yasal belgeleri temel alarak, her işletme için kendine uygun düzenleme yöntemi sunmak üzere tasarlanmış olup, bağlayıcı olmaktan ziyade tavsiye niteliğindedir. ICC, yolsuzluk ve rüşvetle mücadele açısından finans ve muhasebe konusunda kuruluşların yapmaları gereken işlemleri oldukça detaylı bir şekilde belirlemiştir. Bunlar: tüm finansal işlemlerin incelemeye uygun şekilde kaydedilmesi, kayıt dışı veya gizli hesapların bulunmaması, kayıt altına alınmayan hiçbir belgenin düzenlenmemesi, nakit veya aynı ödemelerin rüşvet yerine kullanılmasını önlemek için izlenmesi, tutulan defterlerin ve düzenlenen belgelerin, yasalarda öngörülen süreden önce imha edilmemesi, bağımsız iç ve dış denetim sistemlerinin yürürlükte

olması ve ulusal vergi yasaları ve yönetmeliklerinin tüm hükümlerine uyulması şeklinde özetlenebilir. Bunların yanında, hükümetler, yolsuzluk risklerine ilişkin algıları iyileştirmek için bilgi asimetrisini azaltmaya çalışmaktadırlar. Bu amaçla, hükümetin doğrudan katılımı yerine, kamu – özel sözleşme modellerine katılabilecek devlet kurumları oluşturabilirler. Örneğin, Afrika ülkeleri için, Gabon Stratejik Yatırımlar Fonu iyi bir örnek olarak verilebilir (ICC,2011; Bueno, 2017; Sobjak,2018; Khan vd., 2018)

Deom'a (2017) göre, mülkiyet haklarının olmadığı ya da korunmadığı sistemler, toplumun sosyo – ekonomik ve kültürel yapısına uygun olmayan yasal düzenlemeler, sosyal ağ olarak tabir ettiğimiz aile, yakın akraba veya arkadaş grupları ile yapılan işlemler yolsuzluk riskini artırmaktadır. Bu nedenle, yapılacak yasal ve idari düzenlemelerin toplumların sosyo-ekonomik ve kültürel değerleri ile uyumlu ve mülkiyet haklarını koruyucu şekilde olması, yolsuzlukların önlenmesi açısından önemlidir.

Yolsuzlukla mücadelede önemli bir araçta şirketler tarafından uygulamaya konan yolsuzlukla mücadele davranış kurallarıdır. Bu nedenle, gerek dünyada ve gerekse ülkemizde artık birçok şirket, yolsuzlukla mücadele için davranış kuralları belirlemekte ve bunları hem çalışanları hem de iş ortakları ile paylaşmaktadırlar. Bu şirketlerden biride Fransa merkezli ve bünyesinde yüzden fazla şirketi barındıran Vinci Grup'tur. Grup, "Yolsuzlukla Mücadele Davranış Kuralları"nı "VINCI ÖRNEK OLMALIDIR" mottosu olarak vermekte ve VINCI grubu yolsuzluğu kabul edilemez davranış olarak değerlendirir ve Grubun her çalışanı yolsuzlukla mücadele alanında kusursuz bir davranış benimsemelidir" şeklinde çok net olarak ifade etmektedir. Söz konusu belgede, Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesinin 10 maddesinde belirtilen (Şirketler irtikap ve rüşvet de dahil olmak üzere her türlü yolsuzlukla mücadele etmeye davet edilir) ve VINCI Etik ve Davranış Kuralları'na atıf yapılarak, yasalara uymayı ve yolsuzlukla mücadeleyi Vinci çalışanları için bir zorunluluk olarak tanımlamaktadır. Ayrıca, grubun iş kolları içindeki yolsuzluk riskleri tanımlanmış ve bu risklerle karşılaşmaları halinde çalışanların ne yapmaları gerektiği belirlenmiştir. Grup birçok ülkede faaliyet gösterdiği için, her bir ülke veya ülkelerde karşılaşılabilecek yolsuzluk risklerini belirleme sorumluluğunun şirketlerde olduğu belirlenmiştir. Çalışanlar herhangi bir yasa ya da mevzuat hükmünün ya da bu kurallardan birinin ihlal edildiğini ya da edilmek üzere olduğunu düşünüyorsa bunu derhal bir üstüne veya şirketin mesleki uyarı sistemini kullanarak uygun bir biçimde bildirmelidir. Bu şekilde davranmayan çalışanlar başta disiplin cezası olmak üzere her türlü hukuki yaptırımla karşı karşıya kalabilir (<https://www.vinci.com/vinci.nsf/en/history/pages/index.htm#>, Erişim Tarihi:15.04.2020)

Türkiye'de, Yolsuzlukla Mücadele Politika'larını belirleyen şirketlerden biri de Tüpraş'tır. Buna göre; Tüpraş tüm çalışanları ile, ulusal ve uluslararası tüm yolsuzluk yasalarına uygun davranmayı, tüm faaliyetlerinin dürüst bir şekilde yürütülmesini sağlamayı, yolsuzluğun hiçbir biçimine müsamaha göstermemeyi, Etik Davranış Kurallarının ihlali durumunda gerekli disiplin cezalarını uygulamayı taahhüt etmektedir (<https://tprstaticfilessa.blob.core.windows.net/assets/uploads/sertifikalar/T%C3%BCpra%C5%9FYolsuzluklaM%C3%BCcadelePolitikas%C4%B1.pdf>, Erişim Tarihi:15.04.2020). Sabancı Holding, rüşvet ve yolsuzlukla mücadele politikasının kapsamını iddialı bir biçimde, Sabancı Holding Yönetim Kurulu'da dahil olmak üzere, Sabancı Holding adına görev yapan tüm kişi ve kuruluşları (iş ortakları) da kapsayacak şekilde kapsama dahil etmiştir. Bu politikanın uygulanması ve güncellenmesini yönetim kurulunun yetki, görev ve sorumluluğu olarak tanımlamıştır. Holdingin faaliyetlerinin güvenli ve yasal düzenlemelere uyumlu şekilde yürütülüp yürütülmediğinin takibinin yapılması görevini de, Denetim Bölüm Başkanlığı, Mali İşler, Hukuk, Muhasebe ve Yatırımcı İlişkileri Bölüm Başkanlığı ile Etik Kurul'a vermiştir (<https://www.sabanci.com/tr/calisma-prensipleri/rusvet-ve-yolsuzlukla-mucadele-politikasi>, Erişim Tarihi:15.04.2020) Turkcell, yolsuzluk ve rüşvetle mücadele politikasının temel ilkesini; iş etiği yanında, başta Türk Ceza Kanunu ve FCPA olmak üzere, yolsuzluk karşıtı yasa ve düzenlemelere, evrensel hukuk kurallarına, etik ve mesleki ilkelere, kurumsal yönetim ilkeleri ve Bağış Politikası olmak üzere Turkcell'in diğer iç düzenlemeleri ve diğer yasal düzenlemelere

uyum sağlamak olarak belirlemiştir. Rüşvet ve yolsuzluğa karşı toleransın sıfır olduğuna vurgu yapılarak, rüşvet ve yolsuzluk fiillerinin gerçekleşebileceği başlıca risk alanlarını tanımlamıştır. Bunlar, kamu ile ilişkiler, “Değer İçeren Şey”, Hediye ve Makul masraflar, siyasi bağış, kolaylaştırma ödemeleri şeklindedir.

Turkcell Topluluğu'nun muhasebe işlemlerinin tam, doğru ve adil bir şekilde kayıt altına alınması gerektiği ve kayıt dışı işlemleri engelleyecek iç kontrol sistemlerinin kurulacağı, muhasebe ya da benzer ticari kayıtlar üzerinde tahrifat yapılmaması ve gerçeklerin saptırılmaması gerektiği, finansal tabloların makul bir güvence sağlayacak şekilde hazırlanması gerektiği, yönetim kurulu üyelerinin, yöneticilerin, çalışanların ve üçüncü kişilerin, yapılan işlemleri saklama amacı güderek, işlemleri olduğu gibi göstermeyerek kayıtlarda oynama yapmalarının yasak olduğu, kayıt altına alınmamış hiçbir hesap tutulamayacağı ve çalışanların kurumsal e-posta adresleri üzerinden yaptıkları şirket faaliyetlerine ilişkin yazışmaların kişisel veri olarak kabul edilemeyeceği ve gerektiğinde bu mail adresleri üzerinde yapılan yazışmaların denetlenebileceği şeklinde çok detaylı bir belirleme yapılmıştır. Ayrıca, şirket paylarının New York Borsası'nda işlem görmesi sebebiyle tabi olunan FCPA düzenlemesine aykırılığın tespiti halinde ilgili yasal düzenlemeler ile öngörülen yaptırımlar uygulanır. Bu yaptırımlar, yüksek tutarda ağır para cezaları olabileceği gibi, uygunsuz bir ödeme neticesinde elde edilmiş haksız ticari karların zorunlu iadesine, ihracat engellerine ya da ABD'de kamu ihalelerinden yasaklamaya kadar uzanabileceği konusuna da yer verilmiştir

(<https://s3.turkcell.com.tr/SiteAssets/Hakimizda/yatirimci-iliskileri/documents/pdf/rusvet-ve-yolsuzlukla-mucadele-politikasi.pdf>, Erişim Tarihi: 15.04.2020)

Yapı ve Kredi Bankası, Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi'ni benimsemiş, bu amaçla her türlü rüşvet ve yolsuzluğu önlemek, ilgili yasa, düzenleme ve ilkelere uyum sağlamak konusunda gösterdiği kararlılıkla Rüşvet ve Yolsuzlukla Mücadele Politikası oluşturmuştur. Hem çalışanları hem de yeni işe başlayacak olan kişilerin rüşvet ve yolsuzlukla mücadele konularında farkındalığını arttırmak amaçlı işe alım sürecinden itibaren bu kişilerle paylaşılan dokümanlar arasına Rüşvet ve Yolsuzlukla Mücadele Politikasını da eklemiştir. Tedarikçi firmalarının da bu politikaya uygun hareket etmesi için, bu firmaların çalışanlarına rüşvet ve yolsuzlukla mücadele konularında video eğitimleri almaları sağlanmaktadır. Ayrıca, “Rüşvet ve Yolsuzlukla Mücadelede Aracı, Tedarikçi ve Yüklenicilerin Satın Alma Sürecinde Uygulanacak Esaslar” dokümanı oluşturulmuştur. Bu politikaların uygulanması ve yönetimi ile ilgili sorumluluk, Uyum ve İç Kontrol Yönetimi tarafından yürütülmektedir. Yapı Kredi, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleri doğrultusunda, rüşvet ve yolsuzlukla mücadele ile ilgili riskli faaliyetlerin önlenmesi için gerçekleştireceği uygulamalarda destek almak üzere, Etik ve İtibar Derneği'ne (TEİD) üye olmuştur (<https://www.yapikredi.com.tr/yapi-kredi-hakinda/surdurulebilirlik/rusvet-ve-yolsuzlukla-mucadele>, Erişim Tarihi: 15.04.2020).

Her ne kadar rüşvet ve yolsuzluk konusunda şirketlerin bu tür eylemlere taraf olmaması temel ilke olsa da, bu şirketlerin tek başına üstesinden gelebilecekleri bir sorun olmanın ötesindedir. Bu nedenle, şirketler aynı sektördeki diğer şirketlerle, yerel idari birimler, sivil toplum örgütleriyle birlikte çalışıp kolektif olarak yolsuzluğu azaltmak için çözümler geliştirme yoluna gitmektedirler. Bu konuda oluşturulan, Denizcilik Yolsuzlukla Mücadele Ağı (MACN), Maden Çıkarma Endüstrileri Şeffaflık Girişimi (EITI) ile dünyanın dört bir yanından 200'den fazla STK tarafından, petrol, gaz ve madencilik şirketlerinin hükümetlere yaptıkları ödemelerin şeffaflaştırılması için talep etmiş olduğu “Ödediğinizi Yayınlayın İttifakı” örnek olarak verilebilir (Hess, 2018; Saenz ve Brown, 2018)

Parisi ve Clementucci'ye (2018) göre, yolsuzlukla mücadele uzun zaman alan ve doğrusal olmayan bir süreçtir. Bu nedenle, kısa sürede kesin sonuçlar almak yerine, daha uzun vadeli ve bireylerin kültürel yaklaşımını değiştirecek basit ve açık davranış kurallarının tanımlanmasıyla yola çıkılmalı ve bu işe sadece resmi bir yükümlülük olarak değil, uzun vadede erdemli davranış modellerinin oluşturulmasına yol açacak bir süreç olarak bakılması gerekir.

4. Sonuç ve değerlendirme

Yolsuzluk olgusu her dönemde olmakla birlikte, özellikle 1990'lardan itibaren, artan küreselleşme ve uluslararası ticari ilişkilerdeki gelişmeye paralel olarak hem ülkeler ve hem de uluslararası kuruluşların gündemini daha fazla meşgul etmeye başlamıştır. Bu konuda birçok yasal düzenleme yapılmasına rağmen yolsuzluklar artarak devam etmektedir. Gerek kamu ve gerekse özel sektör ile uluslararası yardım kuruluşlarının yüzmilyarlarca doları her yıl yolsuzluk nedeniyle buhar olmakta ve bu tutarlar tüm toplum kesimleri üzerine binen bir maliyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yolsuzlukların önlenmesi durumunda bu tutarlar, kamu ve özel sektörde yatırıma dönüşerek ekonomik katma değer oluşturmak suretiyle insanların hayatının iyileştirilmesine, ekonomik kalkınmaya, gayri safi milli hasılanın artışına neden olacaktır. Bu da, şirketlerin daha güçlü bilançolara ve daha güçlü özkaynak yapılarına sahip olmalarına neden olacaktır. Çünkü yolsuzlukların şirket bilançolarını aşındırıcı ve maliyetleri artırıcı bir etkisi olmaktadır. Diğer taraftan, uluslararası yardım kuruluşlarının yardımlarının, yardıma muhtaç milyonlarca insana ulaştırılması ile de, bu insanların daha insani şartlarda yaşamasına imkan sağlanacaktır. Tüm bu olumsuzlukların giderilmesi için alınabilecek önlemleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- Risk tabanlı denetim programları ile big data ve yapay zeka, yolsuzluk risklerini belirlemek amacıyla kullanılabilir. Böylece yolsuzluklar ortaya çıkmadan proaktif olarak uygun tedbirler alınabilir.
- İş yapış kültürlerinde, hırs ve rekabet odaklı bir yaklaşımdan işbirliği ve paylaşımaya dayalı bir modele geçilebilir. Bu kültürel değişim zor olmakla beraber, kendi kültürümüzde örnekleri olan Ahilik kültürü bu dönüşüm açısından bir model olabilir.
- Özel sektör ve kamu sektörü ile ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşları arasında etkin ve uyumlu bir işbirliğinin kurulması sağlanmalıdır. Çünkü yolsuzlukla mücadelede tek başına başarılı olma şansı maalesef çok düşüktür.
- Eklektik bir yapıdan ziyade, bütüncül bir yolsuzlukla mücadele yasası ve kurumsal yapının oluşturulması gerekmektedir.
- Yapılacak yasal düzenlemelerin çok katı ve sert olmasından ziyade, caydırıcı ve önleyici olmasına dikkat edilmelidir.
- Kamu gücünün bütün toplum ve kurumları düzenleyici etkisi nedeniyle, siyasetin finansmanı konusunda şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerine uygun bir düzenleme yapılmalıdır.
- Yolsuzlukla ilgili bürokratik ve siyasi etkiden uzak bağımsız kuruluşlar oluşturulmalıdır.
- Bu alanda çalışan ulusal ve uluslararası kuruluşlar ile yakın bir işbirliği kurulmalı ve bilgi paylaşımı yapılmalıdır.
- Yolsuzlukla ilgili etik ilkeler ve davranış kuralları belirlenmeli ve üst yönetiminde desteği ile tüm kurumda içselleştirilmelidir.

Sonuç olarak yolsuzluk, toplumsal, ekonomik, hukuki ve ahlaki açıdan toplumların bütün değer yargılarını altüst eden, kamu ve hukuk sistemine güveni zedeleyen, şirketler açısından ise, maliyetleri artırıcı ve sermaye birikimini azaltıcı etkileri nedeniyle mücadele edilmesi gereken bir olgu olarak karşımızda durmaktadır. Bütün bu olumsuz nitelikleri dolayısıyla da temiz bir toplum ve güvenilir bir ekonomi için, hem bireysel hem de kurumsal düzeyde mücadele edilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Ait-Mohamed Parent M. (2018). “The role of compliance in the fight against corruption in aid and in particular in the humanitarian sector”.
https://new.iaca.int/images/Research/Research_Paper_09_Malika_Ait_Mohamed_Parent_Final_with_covers.pdf. Erişim Tarihi:06.10.2019
- Ağca İmran K. (2008). “ Eleştirel Bir Yaklaşımla Uluslararası Örgütlerin Yolsuzlukla Mücadele Stratejileri”. T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi. Ankara.
- Anjum Zafar I. (2019). “Contract Fraud: Is Your Organization at Risk?”.
<https://abacgroup.com/contract-fraud-is-your-organization-at-risk/>. Erişim Tarihi:01.10.2019
- Augustine E. (2009). “Filipinler, Dünya Bankası ve Dibe Vurma Yarışı”. s.249-77, Steven Hiatt. Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları 3. Çeviren: Cihat Taşçıoğlu. s.249-77. Ankara. April Yayıncılık. 2. Baskı.
- Berkman S. (2009). “Dünya Bankası ve 100 Milyar Dolarlık Soru”. Steven Hiatt. Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları 3. Çeviren: Cihat Taşçıoğlu. s.223-47. Ankara. April Yayıncılık. 2. Baskı.
- Berksoy T. Yıldırım N. Ekrem (2017). “Yolsuzluk Kavramına Genel Bir Bakış: Problemler ve Çözüm Önerileri”. Journal of Awareness (JoA) Cilt:2 Sayı:1. s.1-18.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/358032>, Erişim Tarihi:07.04.2020
- Blundell N., O’Sullivan A. (2016). “ Fraud: Advice For Firms Under The FCA’S Financial Crime Guide”. 04 Apr 2016. <https://www.riskscreen.com/kyc360/of-counsel/13516/>, Erişim Tarihi:01.10.2019
- Borgonovi E., Esposito P. (2017) “ Integrity Management and Policy in Italy”.
<http://symphonia.unicusano.it/article/view/2017.2.10borgonovi.esposito/11586>. Erişim Tarihi:02.10.2019
- Bozkurt N. (2009). İşletmelerin Kara Deliği Hile, Çalışan Hileleri. İstanbul. Alfa Yayınları. 1. Baskı.
- Braine K. (2019). “FCPA vs. UK Bribery Act – Comparing Two of the World’s Largest Anti-Bribery and Corruption Laws”.
<https://www.kroll.com/en/insights/publications/compliance-risk/comparing-fcpa-uk-bribery-act>. Erişim Tarihi:30.04.2020
- Bueno N. (2017). “ Swiss Multinational Enterprises and Transnational Corruption: Management Matters”. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2994806 Erişim Tarihi:02.10.2019
- Christensen J. (2009). “Kirli Para: Offshore Bankacılığın Gizli Dünyasının İçinden”. Steven Hiatt. Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları 3. Çeviren: Cihat Taşçıoğlu. s.59-96. Ankara. April Yayıncılık. 2. Baskı.
- Cragg W. (2016). “Bribery, Corruption and Moral Norms Across National Boundaries A work in progress for the Routledge Companion to Business Ethics”.
https://www.researchgate.net/publication/302552672_Bribery_Corruption_and_Moral_Norms_Across_National_Boundaries_A_work_in_progress_for_the_Routledge_Companion_to_Business_Ethics/link/5731076108ae100ae5574d0d/download. Erişim Tarihi: 22.04.2020,
- Deom S. (2017). “*To what extent does the institutional context in which a multinational corporation isoperating influence the quality of its anti-corruption programme?*”. Louvain

School of Management, Université catholique de Louvain, 2017. Prom. : Desmet , Carlos ; Hericher, Corentin. <http://hdl.handle.net/2078.1/>. thesis:10890

Dziuba A., Symkina A. (2019). “Prevention Of Corruption In The Sphere Of Private Economy: International Standards And Practice Of Their Implementation”.
<https://www.ssoar.info/ssoar/handle/document/61816>. Erişim Tarihi:03.10.2019

Emmanuel Kingsford Owusu, Albert P. C. Chan, Ming Shan M. (2019). “Causal Factors of Corruption in Construction Project Management: An Overview”. Science an Engineering Ethics, February 2019, Volume 25, Issue 1. p.1-31.

Farrant G., Emerson A. “Anti-Corruption in Australia”. <https://globalcompliance.com/anti-corruption/handbook/anti-corruption-in-australia/>. Erişim Tarihi:02.10.2019

Finlan P., Wadworth M.(2011). “ The U.K. Bribery Act 2010: an introduction”. February 23 2011 <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=2274bda6-27ef-47d7-b982-3529bffd06>. Erişim Tarihi:30.04.2020

Given D., Kerr L.(2018). “Reflections on the UK Bribery Act seven years on”.
<https://www.rpc.co.uk/perspectives/commercial-disputes/reflections-on-the-uk-bribery-act-seven-years-on/>. Erişim Tarihi:30.04.2020

Hess D. (2018) “ Corruption and the Multinational Corporation”.
https://www.researchgate.net/publication/329811170_Corruption_and_the_Multinational_Corporation. Erişim Tarihi:23.04.2020

ICC (2015).“ICC Yolsuzlukla Mücadele Kuralları”.
https://icc.tobb.org.tr/docs/2015/ICC_yolsuzluklarla%20mucadele.pdf. Erişim Tarihi:15.04.2020

International Journal of Government Auditing (2020).
<http://intosajournal.org/?s=about+corruption+auditing>. Erişim Tarihi:11.04.2020

Kadir A.Y. (2019) “The Cost of Corruption For Corporations in Indonesia: Takeaway From Recent Enforcement of Corporate Criminal Liability”.
<https://globalcompliance.com/cost-corruption-corporations-indonesia-takeaway-recent-enforcement-corporate-criminal-liability-20190122/>. Erişim Tarihi:02.10.2019

Kern K. (2009). “Ucuz Cep Telefonunun İnsan Hayatıyla Birimiyle Maliyeti”. Steven Hiatt. Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları 3. Çeviren: Cihat Taşçıoğlu. s.131-60. Ankara. April Yayıncılık. 2. Baskı.

Khan Y., Rethi G., Szegedi K. (2018). “Corruption as Business Challenge in Pakistan”. European Scientific Journal June 2018 edition Vol.14, No.16. p.1-20.
<http://ejournal.org/index.php/esj/article/view/10911/10452>. Erişim Tarihi:21.04.2020

Koehler M. (2019). “Has the Foreign Corrupt Practices Act Been Successful In Achieving Its Objectives?”. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3437114. Erişim Tarihi:30.04.2020

Latimer P. (2017) “Anti-bribery laws – compliance issues in Australia”. Journal of Financial Crime, Vol. 24 Iss 1 pp. 4 – 16

Lombardi R., Trequattrini R., Cuzzo B., Cano-Rubio M. (2019). “Corporate corruption prevention, sustainable governance and legislation: First exploratory evidence from the Italian scenario”. Journal of Cleaner Production, 217 (2019). p.666-75.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0959652619302331>. Erişim Tarihi:03.10.2019

- Markos A., Hoang T. (2018) “Private Sector and Civil Society Partnerships against Corruption in Southeastern Europe”. http://www.ra-un.org/uploads/4/7/5/4/47544571/3_unodc_final_paper.pdf. Erişim Tarihi:03.10.2019
- Michael S. Diamant, Christopher W.H. Sullivan, Jason H. Smith Jason H.(2019). “FCPA Enforcement Against U.S. and Non-U.S. Companies”. Michigan Business & Entrepreneurial Law Review, Volume 8, Issue,2, 2019, p. 353-380, <https://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1087&context=mbelr>. Erişim Tarihi:30.04.2020
- Nişancı D. (2014). “Yolsuzluk ve Yolsuzluğun Önlenmesine İlişkin Olarak OECD Rüşvetle Mücadele Sözleşmesi’ndeki Denetim Süreci”. TBB Dergisi. Sayı:114. s.315-46. <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2014-114-1417>. Erişim Tarihi:07.04.2020
- Ovidi R. (2019), “Italy’s New Anti-corruption Law”. <https://globalcompliancenews.com/italy-new-anti-corruption-law-20190228/>. Erişim Tarihi:02.10.2019
- Özarslan E. Oya. Görgülü B. (2016). “Türkiyede-Yolsuzluk Yasalar Uygulamalar ve Riskli Alanlar”. Uluslararası Şeffaflık Derneği. İstanbul. <http://www.seffalik.org/wp-content/uploads/2017/05/T%C3%BCrkiyede-Yolsuzluk.pdf>, Erişim Tarihi:07.04.2020
- Özgün A. (2016) “Fransız Rüşvetle Mücadele Kanunu Loi Sapin –II”. <https://www.teidakademi.com/index.php/2016/11/18/fransiz-rusvetle-mucadele-kanunu-loi-sapin-ii/>. Erişim Tarihi:01.10.2019
- Özgün A. (2017). “FCPA ve Yolsuzlukla Elde Edilen Karların İadesi (disgorgement)”. <https://www.teidakademi.com/index.php/2017/04/11/fcpa-ve-yolsuzlukla-elde-edilen-karlarin-iadesi-disgorgement/>. Erişim Tarihi:01.10.2019
- Özkalkan K. (2019). “Yolsuzluğun Önlenmesinde Denetimin Rolü ve Etkinliğinin Artırılması”. İstanbul Journal of Social Sciences. Spring: 24. s.1-22. http://www.istjss.org/resim/2019_spring_24_1.pdf, Erişim Tarihi:07.04.2020
- Özsemerci K. (2003). “Türk Kamu Yönetiminde Yolsuzluklar, Nedenleri, Zararları ve Çözüm Önerileri”. https://www.sayistay.gov.tr/tr/Upload/95906369/files/yayinlar/TurkKamuYonetiminde_Yolsuzluklar.pdf, Erişim Tarihi:07.04.2020
- Parisi N., Clementucci F. (2018). “ Assessment of the effectiveness of anti-corruption measures for the public sector and for private entities”. Rule of Law and Anti-Corruption Journal, Volume 2018, Issue 1, Jul 2018. p.267-301. http://www.ijpl.eu/assets/files/pdf/2019_volume_1/10_Parisi.pdf. Erişim Tarihi:20.04.2020
- Peikin Steven R. (2017). “Reflections on the Past, Present, and Future of the SEC’s Enforcement of the Foreign Corrupt Practices Act”. <https://www.sec.gov/news/speech/speech-peikin-2017-11-09>. Erişim Tarihi:30.04.2020
- Perkins J. (2009). “ Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafı 2”. Çeviren: Cihat Taşçıoğlu. Ankara. April Yayıncılık. 5. Baskı.
- PWC (2018). “Global Economic Crime and Fraud Survey 2018”. <https://www.pwc.com.tr/tr/Hizmetlerimiz/danismanlik/ticari-anlasmazlik-cozumleri-ve-suistimal-incelemeleri/yayinlar/pwc-2018-kuresel-ekonomik-suclar-ve-suistimaller-arastirmasi.pdf>. Erişim Tarihi:14.01.2020
- Rickards J. (2018). “Çöküşe Giden Yol”. Çeviren: Mert Akcanbaş. İstanbul. Destek Yayınları. 3. Baskı.
- Rüşvet ve Yolsuzlukla Mücadele. <https://www.yapikredi.com.tr/yapi-kredi-hakkinda/surdurulebilirlik/rusvet-ve-yolsuzlukla-mucadele>. Erişim Tarihi:15.04.2020

Sabancı Holding Rüşvet ve Yolsuzlukla Mücadele Politikası.

<https://www.sabanci.com/tr/calisma-prensipleri/rusvet-ve-yolsuzlukla-mucadele-politikasi>.

Erişim Tarihi:15.04.2020

Saenz C., Brown H.(2018). “The disclosure of anticorruption aspects in companies of the construction sector: Main companies worldwide and in Latin America”. Journal of Cleaner Production 196 (2018) s. 259 -272

Sampson S. (2015). “The anti-corruption package” <https://baierle.me/2015/06/20/the-anti-corruption-package/>.Erişim Tarihi: 06.10.2019

Saydamlığın Artırılması ve Yolsuzlukla Mücadelenin Güçlendirilmesi Stratejisi:2010-2014 (2010). Resmî Gazete. Sayı:27501. 22 Şubat 2010.

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/02/20100222-1.htm>. Erişim

Tarihi:07.04.2020

SEC (2019). “SEC Enforcement Actions: FCPA Cases”.

<https://www.sec.gov/spotlight/fcpa/fcpa-cases.shtml>. Erişim Tarihi:30.04.2020

Seval Kardeş Selimoğlu,. Mehmet Özbirecikli, Şaban Uzay, Uyar S. (2015). “ Bağımsız Denetim Türkiye Muhasebe Standartlarıyla Uyumlaştırılmış”. Ankara. Türmob Yayınları. 1. Baskı.

Siegel D.(2016). “Lights, Cameras, and FCPA Actions: The Problem of Foreign Corrupt Practices by Hollywood”. NYSBA Entertainment, Arts and Sports Law Journal. Vol. 27. No. 3. p. 35-48.

<https://www.cll.com/assets/htmldocuments/Danielle%20Siegel%20EASL%20Article%2035-48.pdf>. Erişim Tarihi:30.04.2020

Smith Charles F., Parling Brittany D. (2012). "American Imperialism": A Practitioner's Experience with Extraterritorial Enforcement of the FCPA," University of Chicago Legal Forum: Vol. 2012, Article 11. p.237-57.

<https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1498&context=ucf>.

Erişim Tarihi:30.04.2020

Sobják A. (2018). “Corruption Risks in Infrastructure Investments in Sub-Saharan Africa”.

<http://www.oecd.org/corruption/integrity-forum/academic-papers/Sobjak.pdf>. Erişim

Tarihi:03.10.2019

TEPAV (2006). “Bir Olgu Olarak Yolsuzluk: Nedenler Etkiler ve Çözüm Önerileri” Ankara. 2. Basım. [file:///C:/Users/Casper-](file:///C:/Users/Casper-Pc/Desktop/ISO%2037001/Yararlan%C4%B1lan%20Makaleler/Bir%20Olgu%20Olarak%20Yolsuzluk%20Nedenler%20Etkiler%20Cozum%20Onerileri.pdf)

[Pc/Desktop/ISO%2037001/Yararlan%C4%B1lan%20Makaleler/Bir%20Olgu%20Olarak%20Yolsuzluk%20Nedenler%20Etkiler%20Cozum%20Onerileri.pdf](file:///C:/Users/Casper-Pc/Desktop/ISO%2037001/Yararlan%C4%B1lan%20Makaleler/Bir%20Olgu%20Olarak%20Yolsuzluk%20Nedenler%20Etkiler%20Cozum%20Onerileri.pdf). Erişim

Tarihi:07.04.2020

TESEV (2014). “Yolsuzluk ve Yolsuzlukla Mücadele Türkiye Değerlendirme Raporu”. İstanbul.

https://www.tesev.org.tr/wp-content/uploads/rapor_Yolsuzluk_Ve_Yolsuzlukla_Mucadele_Turkiye_Degerlendirme_Raporu.pdf. Erişim Tarihi:07.04.2020

The Bribery Act, <https://www.transparency.org.uk/our-work/business-integrity/bribery-act/>.Erişim Tarihi:30.04.2020

Tovar T. (2017). “Corporate Liability in Peru”. <https://globalcompliancenews.com/white-collar-crime/corporate-liability-peru/>.Erişim Tarihi:02.10.2019

Turkcell Topluluğu Rüşvet ve Yolsuzlukla Mücadele

Politikası.[https://s3.turkcell.com.tr/SiteAssets/Hakkimizda/yatirimci-](https://s3.turkcell.com.tr/SiteAssets/Hakkimizda/yatirimci-iliskileri/documents/pdf/rusvet-ve-yolsuzlukla-mucadele-politikasi.pdf)

[iliskileri/documents/pdf/rusvet-ve-yolsuzlukla-mucadele-politikasi.pdf](https://s3.turkcell.com.tr/SiteAssets/Hakkimizda/yatirimci-iliskileri/documents/pdf/rusvet-ve-yolsuzlukla-mucadele-politikasi.pdf). Erişim

Tarihi:15.04.2020

Tüpraş Yolsuzlukla Mücadele Politikası.

<https://tprstaticfilessa.blob.core.windows.net/assets/uploads/sertifikalar/T%C3%BCpra%C5%9FYolsuzluklaM%C3%BCcadelePolitikas%C4%B1.pdf> Erişim Tarihi:15.04.2020

Vinci (2017). “Yolsuzlukla Mücadele Davranış Kuralları”

<https://www.vinci.com/publi/manifeste/COR-2017-12-TR.pdf>. Erişim Tarihi:07.04.2020

Vinci (2020). <https://www.vinci.com/vinci.nsf/en/history/pages/index.htm#>. Erişim Tarihi:15.04.2020

What’s new with Malaysia’s Corporate Liability Act? <https://trident-integrity-solutions.com/corporate-liability/>. Erişim Tarihi:01.10.2019

Yastı G. (2005). “ OECD Rüşvetle Mücadele Sözleşmesi ve Türkiye” Uluslararası Ekonomik Sorunlar, Sayı:19, Kasım 2005, <http://www.mfa.gov.tr/oced-rusvetle-mucadele-sozlesmesi-ve-turkiye-tr.mfa>. Erişim Tarihi:07.04.2020